

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

*S*lægtsforskeren

Medlemsblad for Danske Slægtsforskere

ÅRGANG 33 · Nr. 2 · 2018

Udgives af foreningen Danske Slægtsforskere

www.slaegtogdata.dk
admin@slaegt.dk

Mail- og adresseændringer:

opdateres af medlemmerne via hjemmesiden.

Log ind og vælg "Mine indstillinger" øverst til højre. Læs evt. mere her: www.slaegtogdata.dk/foreningen/adresseaendring-m.m

Ind- og udmeldelse af Danske Slægtsforskere sker ved henvendelse til ekspeditionen på adressen ekspeditionen@dis-danmark.dk

Redaktionen:

Kathrine Tobiasen, ansvarshavende redaktør

Korsagervej 13, 8940 Randers SV
Tlf. 41 28 65 30

tobiasen@dis-danmark.dk

Redaktionsmedlemmer:

Anton Blaabjerg, Per Andersen og Henning Karlby
Korrektur: Henning Beck og Kirsten Sanders.

Redaktionen kan kontaktes via hjemmesiden:
Foreningen > Bladet > Kontakt redaktionen.

Layout, sats og tryk:

Grafisk Data Center ApS, tlf. 66 12 10 30
Trykplag: 8.300 eksemplarer

Artikler i bladet afspejler ikke nødvendigvis foreningens holdning. Artikler uden forfatterangivelse kan betragtes som foreningsstof. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendt materiale og forbeholder sig ret til at redigere i tilsendte artikler. Eftertryk er tilladt efter aftale med redaktionen. Det skal forsynes med tydelig kildeangivelse, ligesom redaktionen skal have tilsendt en kopi.

Bladet udkommer 4 gange årligt.

Næste deadline:

1. august 2018
1. november 2018
1. februar 2019
1. maj 2019

Udkommer:

September 2018
December 2018
Marts 2019
Juni 2019

Bladet sendes gratis til medlemmer af Danske Slægtsforskere.

Indhold nr. 2 – juni 2018

- 3 Formandens klumme
- 4 Databeskyttelsesloven af 25. maj 2018
- 6 Hvad døde de af?
- 7 Kan DNA løse slægtens gåder?
- 10 Har jeg en spaniol i slægten?
- 13 Vort Sogns Historie – pas på!
- 14 Jøder i slægtstræet
- 16 Nyt fra projektet om De Jessenske Relationer
- 17 Tema: Fæstebønder
- 27 Racine, Rosine eller Rasmine?
- 32 Historien om et lille brev fra 1893
- 34 Bente Klercke Fonden
- 35 Mine første erfaringer med en DNA-test
- 36 Sådan kan du sikre dine slægtsdata for eftertiden
- 38 Nye bestyrelsesmedlemmer
- 39 Historiske Dage
- 39 Skriv til os
- 40 Gotisk læseprøve
- 41 Boganmeldelse
- 43 Bestyrelser, adresser m.v.
- 44 Slægtshistorisk Weekend 2018

Forsiden

Idyllisk kunne der se ud på landet før i tiden, selv om hverdagen var fyldt med hårdt arbejde for beboerne, der ofte var fæstebønder.

Se mere i temaet s. 17. Motivet er fundet på museet Hjerl Hede.
Fotograf: Kathrine Tobiasen

Formandens klumme

Fremtiden i Danske Slægtsforskere

Først og fremmest: Tak for valget som formand. Jeg glæder mig til at bruge min tid og energi de næste to år på at fremme slægtsforskernes sag i Danmark.

Den 5. maj 2018 faldt den formelle fusion mellem DIS-Danmark og Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger (SSF) på plads, så nu kommer det store benarbejde med at få sammenslutningen ud i alle kroge af organisationen.

Vi skal forhåbentlig indgå mange partnerskabsaftaler, og vi skal have lokalforeningsrådet op at køre, men vi skal forhåbentlig også sige velkommen til en masse nye medlemmer fra de tidligere SSF-foreninger. Det er også vores håb, at mange af vores medlemmer opdager, at der nu findes en lokalforening i deres nærområde, som de kan have glæde af at blive medlem af.

Eksterne partnere

Vi har altid haft et godt samarbejde med Rigsarkivet, og vi ønsker at intensivere dette, således at Danske Slægtsforskere sammen med Rigsarkivet kan styrke den i forvejen stærke genealogiske interesse i Danmark. Her ved vil vi i højere grad blive i stand til at påvirke, hvilke arkivalier der bliver digitaliseret, og hvordan læseselsforholdene og åbningstiderne er for de besøgende på arkiverne etc.

For så vidt angår Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver er det åbenlyst, at der er mange personer ude i lokalforeningerne, der gør et stort, frivilligt arbejde i deres lokale arkiv. Dette lokalt forankrede samarbejde ser vi gerne udvidet til også at omfatte deling af arkivalier med Slægtsforskernes Bibliotek.

Medlemmer

Medlemmerne er grundstammen i Danske Slægtsforskere. Det er derfor vigtigt, at vi i størst muligt omfang understøtter dem og deres behov for hjælp og inspiration til deres slægtsforskning.

Vores hjemmeside har knopskudt gennem mange år. Den rummer utrolige mængder af viden, men strukturen gør, at det er vanskeligt at finde alle disse guldgruber. Det bliver derfor et af de væsentlige mål for den kommende periode at få lanceret en ny og mere tidssvarende hjemmeside.

Vi vil iværksætte en målrettet markedsføring mod alle grupper af slægtsforskere, fra de helt nye, der skal have

hjælp til at komme i gang, over de lidt mere øvede, til de garvede og erfarne. For de sidstnævntes vedkommende vil vi gerne hermed opfordre dem til at skrive vejledninger eller lave videoer el.lign. til hjemmesiden til de helt nye og lidt mere øvede.

Indtastning af data (fx via indtastningsportalerne hos Danske Slægtsforskere, Rigsarkivet eller SAs crowdsourcing projekt) kan gøres uanset erfaringsgrundlag. Vi vil derfor gerne opfordre alle til at melde sig under fanerne, og vi håber, at de meget erfarne vil være villige til at taste de ældste kirkebøger.

Et andet væsentligt indsatsområde er Slægtsforskernes Bibliotek. Her har vi heldigvis en yderst kompetent biblioteksgruppe, som er godt i gang med at gøre biblioteket til en anerkendt kulturinstitution inden for slægtsforskning og historie.

Foreninger

Det er vores mål at få mindst to nye foreninger med i Danske Slægtsforskere om året (og her tænker jeg på foreninger, som ved fusionen ikke var tilknyttet SSF eller Danske Slægtsforskere).

Herudover har det længe været et ønske, at der på hjemmesiden var en liste over mulige foredragsholdere med angivelse af deres emner. Dette vil vi nu forsøge at få iværksat, gerne igennem lokalforeningsrådet, som forhåbentlig også vil kunne lave et idékatalog til foreningsaftener.

Endelig vil vi godt tilbyde alle lokalforeninger, at de kan få besøg fra bestyrelsen, enten til et medlemsmøde eller til et møde med bestyrelsen.

Kirsten Sanders

Databeskyttelsesloven af 25. maj 2018

Af Per Andersen

Jyllingevej 111, 2720 Vanløse
per@andersen1.dk
www.familiesogning.dk

Den 25. maj 2018 trådte den nye persondataforordning fra EU i kraft i Danmark. Den dækker blandt andet, hvordan vi som slægtsforskere kan og skal behandle oplysninger om personer i vores slægtsforskning, og hvad vi må offentliggøre af personlige oplysninger. Den erstatter den hidtidige persondatalov fra 2000.

Vi giver her en opdatering af lovens konsekvenser for slægtsforskere.

Persondata

Loven dækker elektronisk behandling af alle oplysninger om identificerbare personer, hvilket er ret omfattende lige fra telefonnummer, e-mail og adresse til personlige oplysninger om helbred og kriminell baggrund. Desuden dækker loven visse former for manuel registrering af persondata.

For slægtsforskere er det vigtigt at være opmærksom på, at loven også omfatter fotos af personer, uanset om disse personer er nævnt ved navn eller ej (for deres bilde gør nemlig, at de er "identificerbare").

Der skelnes i den nye lov, som i den gamle, mellem forskellige typer af persondata, hvoraf nogle er mere følsomme end andre. Det er i den nye lov beskrevet, at særlige regler gør sig gældende for følgende typer af information: "race eller etnisk oprindelse, politisk, religiøs eller filosofisk overbevisning eller fagforeningsmæssigt tilhørsforhold, ... helbredsoplysninger eller oplysninger om en fysisk persons seksuelle forhold eller seksuelle orientering".

Denne type oplysninger vil vi kalde for "følsomme personoplysninger". Og selv om det ikke udtrykkeligt er nævnt, kan man roligt gå ud fra, at det også omfatter følsomme oplysninger om adoption, faderskaber og lignende oplysninger (altså svarende til oplysninger omfattet af arkivlovens regler om 75 års adgangsfri).

Lovens status

Som en forordning har den nye lov om databeskyttelse retsvirkning i Danmark fra den 25. maj 2018. Men det er op til de enkelte lande at vedtage yderligere lovgivning inden for de områder, hvor forordningen giver mulighed for "lokale varianter" af loven. Og det er ikke så få områder – hvilket måske illustreres af Justitsministeriets betænkning på tusindvis af sider.

Derfor er der i Danmark fremsat et lovforslag L68 den 25. oktober 2017 med supplerende bestemmelser –

hvoraf i hvert fald én har stor betydning for slægtsforskning. Der var 1. behandling af lovforslaget i Folketinget den 16. november 2017. Det har derefter været i udvalgsbehandling, og i skrivende stund (primo maj) har der været afholdt 9 møder i retsudvalget.

De supplerende bestemmelser i L68 forventes lige nu at komme til 2. behandling i Folketinget den 15. maj og 3. behandling den 17. maj. Der er, så vidt jeg kan bedømme, politisk flertal for L68, som jeg derfor antager bliver gældende.

Er al slægtsforskning omfattet?

Hidtil har det være sådan, at opbevaring og elektronisk behandling af personoplysninger til eget brug (privat brug) ikke har været omfattet af persondataloven. Det bliver der ikke lavet om på. Så hvis din slægtsforskning har karakter af, at du gemmer data i dit eget slægtsforskningsprogram og ikke deler det med nogen, kan du registrere, hvad du vil.

Det samme gælder ifølge Datatilsynet, hvis du blot deler dine data med nærmeste familie. Og nej, der findes desværre ikke nogen klar definition af, hvad "nærmeste familie" er.

Afdøde personer

Den gamle persondatalov dækker også afdøde personer, og da man ikke kan offentliggøre følsomme personoplysninger uden samtykke, har det givet stor usikkerhed for slægtsforskere. Hvor lang tid skal der gå, inden man kan skrive oplysninger om domme, faderskaber, adoption m.v. for afdøde personer?

Det har Datatilsynet ikke haft noget klart svar på. At man i hvert enkelt tilfælde ifølge den hidtidige lov skal vurdere "hensynet til den afdøde" i forhold til "hensynet til slægtsforskerens arbejde" har ikke hjulpet meget i de konkrete situationer. På nogle områder har Datatilsynet ved konkrete sager anlagt den betragtning, at visse følsomme oplysninger kan offentliggøres, når der er gået 10 år fra personens død (jf. sagerne om modstandsdata-basen).

Denne usikkerhed bliver nu fjernet med loven om databeskyttelse og L68. Som udgangspunkt omfatter databeskyttelsesloven nemlig slet ikke afdøde personer, men den danske L68 variant indfører dog bestemmelsen, at den nye lov gælder i 10 år efter personens død.

Det betyder, at man nu 10 år efter personens død kan

	Nulevende personer	Afdøde personer
Ikke-følsomme oplysninger	Kan offentliggøres af slægtsforskere, dog har personen selv indsigelsesret	Kan offentliggøres af slægtsforskere
Følsomme personoplysninger	Kan alene offentliggøres med udtrykkeligt samtykke fra den pågældende person	Kan offentliggøres 10 år efter, at den pågældende person er død (dog skal øvrig lovgivning overholdes).

offentliggøre følsomme personoplysninger om den pågældende person (dog skal andre love som injurielovgivning stadig observeres, ligesom de betingelser, man har modtaget oplysningerne på fx fra arkivet).

Måske synes man, at det er lige lovlig hurtigt i visse situationer at offentliggøre meget personlige oplysninger allerede 10 år efter personens død. Altså fx lige nu personlige oplysninger om en person, der døde i 2008. Her kan jeg kun anbefale, at man stadig bruger sin sunde fornuft og tager hensyn til den afdødes familie. Og har man fået oplysningerne gennem en dispensation fra Rigsarkivet, skal man selvfølgelig respektere de betingelser, man der har skrevet under på.

Hvad er det samme og hvad er ændret

Hvis man ser på ikke-følsomme personoplysninger, har den hidtidige praksis fra Datatilsynet været, at man som slægtsforskere gerne må offentliggøre almindelige data såsom navn, fødselsdato, vielsesdato, ægtefælle og nærmeste familie uden forudgående samtykke fra nulevende og selvfølgelig også for afdøde personer.

Dette forbliver det samme – ingen ændring. Man kan altså fremover have disse oplysninger i sit slægtstræ, også selv om det er offentligt og også for nulevende personer. Nulevende personer har dog indsigelsesret, og så kan det være nødvendigt at fjerne det. Men vær opmærksom på, at det kun er personen selv, der har indsigelsesretten. Et barn kan således ikke kræve oplysninger om sine afdøde forældre fjernet, som eksempel.

Følsomme personoplysninger falder, som tidligere nævnt, uden for den nye lovs rammer 10 år efter personens død. Og indtil da kan sådanne følsomme oplysninger kun offentliggøres med personens samtykke (eller hvis oplysningerne allerede er offentlige). Her er der en

skærpelse i loven, idet der fremover kræves det, der hedder "udtrykkeligt samtykke".

Udtrykkeligt samtykke betyder, at den afgivende person skal give klar og positiv accept af offentliggørelsen, og den skal være specifik, således det er klart, hvad der gives samtykke til. Desuden bør det foreligge på skrift (inkl. e-mail) og ikke blot mundtligt.

Man kan herefter sammenfatte de nye regler for slægtsforskernes offentliggørelse af persondata som vist i tabellen øverst.

Hvad siger Datatilsynet

Datatilsynet har på deres hjemmeside en informationstekst liggende med nogle råd til slægtsforskere (www.datatilsynet.dk/borger/slaegtsforskning). Denne tekst forholder sig til den gamle persondatalov.

Søren Pape Poulsen, justitsminister med ansvar for indførelse af databeskyttelsesloven i Danmark

Danske Slægtsforskere rettede derfor i februar 2018 henvendelse til Datatilsynet for at høre, hvordan og hvornår denne vejledning ville blive revideret.

Datatilsynet har bl.a. svaret: "Datatilsynet kan herefter oplyse, at tilsynet på nuværende tidspunkt ikke har planlagt udgivelse af en vejledning om slægtsforskning efter det nye retsgrundlag, der finder anvendelse fra den 25. maj 2018. Det er imidlertid planen, at Datatilsynet vil udarbejde en række nye informationstekster til tilsynets nye hjemmeside. Datatilsynet har imidlertid noteret sig, at der er et ønske om en opdateret informationstekst om slægtsforskning".

Desuden skrev Datatilsynet: "Det kan således umiddelbart forventes, at de samme generelle overvejelser, som fremgår af tilsynets informationstekst om slægtsforskning, ligeledes vil være relevante efter databeskyttelsesforordningens regler".

Datatilsynet skriver altså, at man ud over de forhold, der er nævnt her i artiklen, ikke forventer væsentlige ændringer til, hvordan vi som slægtsforskere skal forholde os, når vi ønsker at viderebringe vores forskning. Det er gode nyheder til de mange tusinder, der arbejder med slægtsforskning – og dem, der gerne vil kunne bruge resultaterne.

Hvad døde de af?

Af **Katrine Tovgaard-Olsen**
Arkivar/crowdsourcingkoordinator,
Rigsarkivet
ket@sa.dk

Vær med til at indtaste dødsattester på Rigsarkivets indtastningsportal.

På Rigsarkivets indtastningsportal <https://cs.sa.dk/> er man i gang med et omfattende, landsdækkende projekt med indtastning af dødsattester. Over hundrede frivillige har allerede indtastet mere end 100.000 attester. Men der er brug for endnu flere hænder, som har lyst til at være med til at taste.

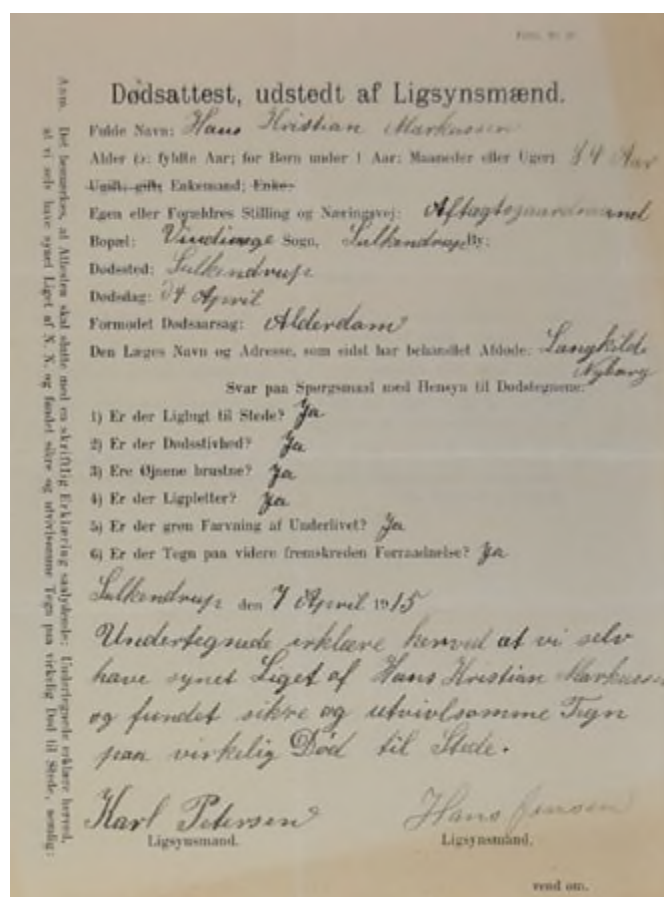
Oplysningerne, der indtastes, omfatter bl.a. afdødes navn, bopæl, fødested og -dato, dødssted og -dato, samt dødsårsag. Dermed skabes der et unikt opslagsværk for slægtsforskere, som får mulighed for at fremsøge deres aners dødsattest (søg på sa.dk/find.) Derudover skabes der en forskningsressource, som fx kan bruges til at af-dække sammenhænge imellem dødsårsag, fødested, alder osv.

Projektet blev initieret af DIS-Odense og omfattede i begyndelsen udelukkende Fyn, men er nu landsdækkende. Attesterne er først blevet affotograferet af frivillige fotografer på Rigsarkivets fire læsesale. Siden er billederne kommet på Arkivalieronline og på indtastningsportalen.

Når alle dødsattester engang er indskannede og klar til indtastning, vil der være tale om flere millioner attester. Derfor er der brug for mange hænder, som har lyst til at bidrage til at gøre attesterne søgbare.

Opret dig som indtaster

Du kan oprette dig som indtaster her: https://cs.sa.dk/edit_user/create-profile. Når du er oprettet og har læst indtastningsvejledningen, er du klar til at taste. Man kan taste, hvor man vil, og når man vil. Der er ikke krav til, hvor meget eller hvor ofte man skal taste. Indtastningsvejledningen finder du her:

Et eksempel på en dødsattest fra Nyborg Lægekreds 1915, der giver et indtryk af, hvilke oplysninger du kan finde.

<https://www.sa.dk/wp-content/uploads/2018/05/Doedsattester-Vejledning-til-indtastning-april-2018.pdf>

Kan DNA løse slægtens gåder?

”DNA i slægtsforskningens tjeneste”

Af Anders Mørup-Petersen

Seniorkonsulent, ATP
Skolelodden 33,
3450 Allerød

Jacob Hejmdal Gren

Overlæge, Frederiksberg
jhgrendna@gmail.com

I de tre foregående numre af *Slægtsforskeren* har vi introduceret de tre typer af DNA-tests, der kan være relevante for slægtsforskningen. I denne artikel vender vi det hele på hovedet og ser på nogle konkrete situationer, hvor DNA *muligvis* kan løse en gåde i ens slægtsforskning. Alle eksemplerne er tænkte, men løsningerne er reelle nok!

Vi kan desværre ikke garantere resultater, for ofte er man afhængig af et heldigt match og/eller samarbejdende fremmede testpersoner for at få sit gennembrud. Men vi kan vise en vej. DNA-tests koster (i varierende grad), og der skal ofte flere til for at løse en gåde. Så vi antager naturligvis, at alle traditionelle metoder allerede er forsøgt uden held – eller alternativt, at man meget gerne vil have DNA-bevis for en hypotese i stamtavlen.

Hvem var min morfar?

Hvis en af ens nærmeste aner er ukendt, så kan det føles, som om der er et stort hul i ens anetavle. Med en portion held vil nøglen til en identifikation måske ligge gemt i et par – eller flere – autosomale tests som fx Family Finder-testen fra FTDNA. Lad os tage som udgangspunkt, at det drejer sig om en ”manglende” morfar:

Hvis man har en sandsynlig kandidat, er fremgangsmåden relativt simpel. Man skal teste sig selv og derefter teste en efterkommer efter ”kandidaten” eller en af hans søskende med en Family Finder test. Hvis de to testpersoner er nært relaterede, så vil resultatet vise, at de har et stærkt match med hinanden – og dermed vil ”kandidaten” være en bekræftet morfar (medmindre man er i nær familie på anden måde). Man kan i praksis være garanteret et match, hvis de to testpersoner har et par fælles oldeforældre eller er endnu nærmere i familie.

Hvis man ikke kender til en sandsynlig kandidat, skal man på ”fisketur” efter et godt match. Hvis man har mulighed for at teste sin mor, så er det absolut bedst. Hun har arvet 50 % af hans DNA. Man har selv arvet ca. 25 % af hans DNA, så hvis ens mor ikke kan testes, så er man selv en god kandidat. Ens eventuelle søskende vil også have arvet ca. 25 % af hans DNA, men ikke de samme 25 % som en selv – medmindre man er enæggede tvillinger. Hvis man tester sig selv og én af sine søskende, vil man tilsammen repræsentere ca. 38 % af hans DNA. Man kan således godt være heldig med bare én test, men man øger i mange situationer chancerne for et godt

match ved at teste flere efterkommere og dermed ”genskabe” mest muligt af morfars DNA.

Når testresultaterne kommer, gælder det om at lede efter ”stærke” matches – altså andre testpersoner i databasen, som man deler en væsentlig del af sit DNA med. Med jævne mellemrum dumper der nye matches ind, i takt med at flere lader sig DNA-teste. Så der er håb, selvom der måske ikke er bid i første omgang. Hvis man har fælles oldeforældre med et match, deler man i gennemsnit ca. 233 cM DNA og hvis man har fælles tip-oldeforældre, er det tilsvarende gennemsnit 74 cM (det betyder dog ikke, at man nødvendigvis har fælles tip-oldeforældre med alle, hvor man deler omkring 74 cM). Når man får så stærke matches, gælder det om at finde ud af, om det kan være via den ukendte morfar.

Man bør altid huske at forsøge at udelukke, at forbindelsen kan være via en af de andre bedsteforældre. Det kan derfor også være relevant at teste andre familiemedlemmer, som ikke er i direkte slægt med den eftersøgte person. I eksemplet her kan det være ens egen far. Det ville give mulighed for at benytte FTDNA-funktionen ”Not in common with” til at bortsortere alle de matches, som matcher på ens far, så man kun skal forholde sig til resten af ens matches.

Hvis man er heldig, og det ser ud til, at et stærkt match kunne være gennem den ukendte morfar, gælder det om at finde information om dette matches aner. Nogle gange kan man få god hjælp af matchet, såfremt det er en garvet slægtsforsker, mens man andre gange må i gang med at forske selv.

Vi har arvet målbare mængder DNA fra samtlige vores aner i generationen til og med tip-tip-oldeforældre. I generationerne længere tilbage har vi kun arvet DNA fra nogle af vores aner, og det er helt tilfældigt, hvilke aner det drejer sig om (når vi taler om autosomalt DNA). Det kan således også være muligt at finde ukendte forfædre, der ligger længere ude i anetavlen end bedsteforældrene. Men det bliver mere og mere vanskeligt, jo længere tilbage man kommer, da DNA ”fortyndes” fra generation til generation, og mængden af kandidater stiger for hver generation, man går tilbage. Principperne vil dog være de samme: ”Genskab” så meget af den ukendtes DNA ved at teste de ældste nulevende generationer og ved at teste flere efterkommere (såsom søskende eller fætre/kusiner), håb på ”stærke” matches og efterforsk

forbindelsen til “stærke” matches for at finde hints om den ukendtes identitet.

Er den danske Sporhane-slægt en gren af den tyske “Spuhrhahn” adelsslægt?

I udgangspunktet kunne man være heldig at have et autosomt (Family Finder) match med en anden tilfældig tester, som var en efterkommer af en tysk “Spuhrhahn”. Men da man ofte er længere end 6 generationer tilbage, så vil det være meget tilfældigt, om man matcher, selvom man er af samme slægt. Derfor vil en test af Y-DNA give et mere sikkert og mere entydigt resultat.

Hvis man er så heldig at nedstamme fra den pågældende Sporhane i lige mandlig linje, så bærer man også hans Y-DNA i sig og kan teste på sig selv.

Ellers må man spore en efterkommer i lige mandlig linje efter den første danske Sporhane og spørge, om han vil give en Y-DNA prøve. Allerede her kan man dog være så uheldig, at der ikke findes nulevende lige mandlige linjer efter den første Sporhane, og så må man acceptere, at man aldrig får et entydigt bevis for forbindelsen.

Men med adgang til Sporhane-DNA kan man tage en Y37 hos FTDNA. Hvis man er meget heldig, dukker der et spontant Spuhrhahn-match op blandt ens matches. Tyskland er desværre et af de lande, hvor man – måske af historiske grunde – er noget tilbageholdende med at lade sig DNA-teste.

Ellers må man selv kontakte en nulevende Spuhrhahn-efterkommer i Tyskland og overtale vedkommende til at tage en Y37-test – sandsynligvis på ens egen regning. Vi skal ikke vurdere, hvor svært det er, men det er altid en god idé at kontrollere modpartens slægtsforskningsarbejde, inden man betaler en dyr Y37-test.

Men hvis det lykkes, og såfremt biologien følger stamtafven, og hypotesen om at de danske Sporhane og de tyske Spuhrhahn rent faktisk er korrekt, så vil der med sikkerhed være et tydeligt Y37 match, og forbindelsen er endeligt bevist.

Hvis der ikke er et match, må man enten forkaste sin hypotese, eller begynde at overveje, om der er “uorden i slægten” på enten dansk eller tysk side. For at kunne forkaste hypotesen med endelig sikkerhed, så burde man i dette tilfælde Y37-teste en anden dansk gren og derefter en anden tysk gren. Hvis der fortsat ikke er match, så må hypotesen kunne betragtes som endeligt forkastet.

Er alle danske “Steenhus” af den samme slægt?

Man har måske forsket i den vidt forgrenede danske Steenhus-slægt, men ikke formået at dokumentere, at de forskellige grene stammer fra den samme forfader, fordi grenene fortaber sig i historiens tåger.

Her kunne man i udgangspunktet, som i “Sporhane-ek-

semplet”, teste efterkommere i lige mandlig linje efter hver gren af slægten med Y37 og se, om de matcher. Men hvis der er mange grene, så kan det hurtigt blive en dyr omgang!

Et alternativ er at definere en bestemt person som repræsentant for den “ægte” Steenhus-slægt; det ville nok være én selv, hvis man er mand og Steenhus i lige mandlig linje, og ellers den nærmeste slægtning, man har, der er Steenhus i lige mandlig linje.

Denne person tester man så med BigY hos FTDNA, og derigennem får man personens mest detaljerede haplogruppe at vide. Det er en dyr test, men når man kender den mest detaljerede haplogruppe, så kan man til gengæld teste de andre grene for denne ene haplogruppe for lige under 150 kroner (inklusive kit og porto!) hos Yseq.net. Hvis de er positive for haplogruppen, så er de af samme (mands)slægt som den BigY-testede person og ellers ikke.

Fordelen her er, at man bruger flest penge på sig selv (eller den person man nu har defineret som “ægte” Steenhus) og derefter kan teste “fremmede” meget billigt.

Hvis man synes, at BigY er for dyrt, kan man komme til næsten samme resultat ved at anvende Yseqs noget billigere haplogruppe-paneler. Men man opnår ikke samme detaljeniveau som med en BigY og kan heller ikke efterfølgende bruge FTDNA's hjemmeside til at finde andre matches i andre slægter.

Stammer jeg fra den første eller anden hustru?

De fleste kender nok til situationen, hvor de traditionelle kilder har ledt til en kilde, hvor barnets far står angivet, men hvor moren desværre er anonym. Nogle gange er det heldigvis muligt at finde identiteten på den pågældende mands hustru eller hustruer ad anden vej. Hvis manden havde flere hustruer kan spørgsmålet melde sig: Stammer jeg fra første eller anden hustru? I nogle tilfælde kan DNA hjælpe i denne situation – selv adskillige hundrede år efter. Det kræver dog, at en række betingelser er opfyldt, og i disse situationer gælder det om at teste mtDNA. Som tidligere beskrevet, så har alle mennesker mtDNA, men det er kun kvinder der giver deres mtDNA videre til deres børn.

I første omgang gælder det om at finde en nulevende person, hvis direkte mødre linje stammer fra barnet med den unavngivne mor (og dermed bliver barnet nødt til at have været en pige). Hvis der findes en kendt helsester til barnet, kan en direkte kvindelinde til denne søster bruges som ligeværdigt alternativ. Denne mtDNA-test repræsenterer barnet med den unavngivne mor. Lad os kalde denne linje for linje A. For at få den fulde haplogruppe (f.eks. U4a1a), kræves testen mtFull Sequence hos FTDNA. mtDNA-haplogruppen for linje A er udgangspunktet, da den repræsenterer barnet, som det hele drejer sig om.

Andet skridt er tilsvarende at finde en direkte kvindelinde, som kan kobles til den ene af de to hustruer, som er potentielle mødre. Det kan være gennem en datter, hvor man rent faktisk ved, hvem der er mor. Eller det kan være gennem en søster til den potentielle mor. Den nulevende person med denne direkte kvindelinde skal også mtDNA-testes, og denne linje kalder vi linje B. Her kan man starte med den billigere test mtDNA Plus hos FT-DNA, hvilket giver den overordnede haplogruppe (f.eks. U eller H).

Hvis linje B viser sig at have en helt anden haplogruppe end linje A, så kan denne hustru udelukkes som mor til barnet. Hvis der – som i dette eksempel – kun var to potentielle mødre, så må det være den anden hustru, som var moren. Dette kan fx være tilfældet, hvis "A" har haplogruppe U4a1a, og "B" har den overordnede haplogruppe H; så kan de umuligt have samme mødre linje.

Men hvis "B" derimod viser sig at være i den overordnede haplogruppe U (som er overgruppen til U4a1a), er det nødvendigt at opgradere "B" til mtFull Sequence for at se, om "B" også er i haplogruppe U4a1a.

Hvis linje B har samme fulde haplogruppe som linje A (her U4a1a), peger det i retning af, at hustru "B" er den rette mor til barnet.

De to hustruer (linje B og den anden hustrus linje, linje C) kan dog godt tilfældigvis have haft samme haplogruppe, selvom det ikke ses så hyppigt. Her må man enten se nærmere på, hvor tæt linje A og B matcher hinanden. Ellers må man inddrage linje C og forsøge at finde en direkte kvindelinde til hustru "C". Hvis denne linje ikke er U4a1a, kan man endegyldig udelukke denne hustru som mor til barnet.

Det er langt fra altid muligt at finde 2-3 direkte kvindelinde helt frem til nutiden som beskrevet, og det er selvfølgelig heller ikke givet, at de nulevende testkandidater er indstillet på at lade sig teste. Men hvis man er så heldig, at det kan lade sig gøre, står man nu i den situation, at man har 2-3 mtDNA-testresultater og en ret god sikkerhed for, at man har fundet den rigtige mor.

Var den udlagte far den rigtige person?

Har man en ane, der er en **søn** af en udlagt barnefar, hvor man vil have vished for, at man har fat i den rigtige far, og hvis man er mere end de 4 generationer tilbage, som en Family Finder med sikkerhed dækker, skal man igen ty til en Y37.

Her kan man kun få vished, hvis man kan spore en nulevende efterkommer i lige mandlig linje efter den pågældende søn – måske er det endda én selv? Denne person kan så testes med en Y37.

Derefter skal man spore en nulevende mandlig linje efter en officiel søn af den pågældende udlagte barnefar og teste vedkommende med en Y37. Hvis de to Y37 matcher, kan man med ret stor sikkerhed konkludere, at man har fat i den rette barnefar.

Findes der ikke en officiel søn, kan man opnå samme resultat ved at teste en efterkommer efter en bror til den udlagte barnefar - eller efter en bror til hans far. Her er fordelene ved Y-DNA, at det ændres meget langsomt, så man får næsten altid samme resultat ved at gå op til et par generationer tilbage i den mandlige linje.

Da Y-DNA kun nedarves fra far til søn, vil man ikke kunne påvise slægtskabet med sikkerhed, hvis den udlagte barnefar blev far til en **datter**. Her må man satse på sit held, og at en Family Finder kan påvise slægtskabet; til gengæld behøver man så ikke nødvendigvis finde efterkommere i lige mandlig linje.

En særlig variant af ovenstående er historien om "grevens uægte søn", som vil kunne løses på samme måde – hvis ellers man kan få en officiel efterkommer af greven med på idéen!

Afrunding

Ovenstående eksempler er alle varianter af cases, som vi har hjulpet slægtsforskere med eller selv stået i. I de fleste situationer kræver DNA-testen en del arbejde, samarbejdende testpersoner og økonomi til at betale en eller flere tests. Omvendt kan man have brugt mange år på at løse en gåde uden held – eller man er måske næsten sikker på, at man har løst gåden, men vil gerne have fuld vished. I disse tilfælde kan ovenstående metoder endegyldigt lukke sagen, og måske står omkostningerne nogle gange mål med det forventede udbytte. Men heldigvis kan selve processen også være rigtig interessant og givende!

Dette bliver den sidste artikel om DNA i slægtsforskningen i denne omgang. Vi håber, at flere danske slægtsforskere kaster sig ud i DNA, og så svarer vi fortsat på tråde om DNA i DIS-forum "Metode og teknik". God jagt på anerne!

Hvis du har fået lavet en DNA-test hos FTDNA, står du sikkert med en masse spørgsmål til, hvordan du herefter griber sagen an. Hvordan skal testresultaterne læses, og hvordan finder du rundt på "din" side hos firmaet? Hvis det er situationen for dig, kan du hente hjælp i den artikel, Anders Mørup-Petersen har skrevet, hvor han gennemgår de forskellige begreber, du støder på på FamilyFinders hjemmeside. Du finder den her: <http://morup-petersen.dk/FamilyFinder.pdf>

På redaktionen hører vi gerne fra dig, hvis du har haft spændende, overraskende eller sjove oplevelser med DNA-testen, som du kunne have lyst til at dele med dine forskerkolleger her i Slægtsforskeren. Og som kan hjælpe med at kaste lys over den nye verden, der åbner sig med DNA-forskningen.

Har jeg en spaniol i slægten?

Af Peter Kelstrup
Stjerneparken 15, 8660
Skanderborg
peter.kelstrup@mail.dk

For 210 år siden, i foråret/sommeren 1808, var der på grund af Napoleonskrigene spanske soldater i Danmark. Det er en udbredt anekdote i en hel del familier i Danmark, at har man i den ældre slægt personer med en lidt mørk teint, sort hår og måske endog brune øjne eller andre sydlandske træk, og boede den ældre familie dengang i 1808 i nærheden af spaniolernes indkvartering, så har man nok en spaniol i slægten! Den anekdote eksisterer også i min familie, da der var flere i min ældre slægt på Fyn, der havde visse sydlandske træk.

Napoleonskrigene

I 1792-1815 rasede Revolutions- og Napoleonskrigene i Europa. Danmark var ikke med fra starten, men i 1801 angreb englænderne København i det, der siden blev kendt som 'Slaget på Rheden', og da englænderne i 1807 havde bombarderet København og bortført flåden, for at den ikke skulle falde i Napoleons hænder, gik Danmark i 1807 med i krigen på Napoleons og Frankrigs side.

På et tidspunkt fattede Napoleon den plan at lave en 'fastlandsspærring' for at udelukke engelske varer fra fastlandets markeder. Sverige var med i krigen på Englands side, så for at tvinge Sverige til at opgive alliancen med England og være med i fastlandsspærringen, sendte Napoleon i 1808 ca. 33.000 soldater, heraf ca. 13.000 spanske soldater, til Danmark for især at angribe Sverige. Soldaterne blev indkvarteret forskellige steder i landet, bl.a. kom der spanioler til byer som Kolding, Ribe, Aarhus, Aalborg, Odense og mange mindre byer på Fyn.

I Kolding kom nogle spanske soldater som bekendt desværre til at brænde slottet Koldinghus af, fordi de var uagttsomme med en kakkellovn, og de danske brandvagter var gået hjem.

Flere tusinde spanske soldater blev i flere omgange sendt over Fyn i månederne marts til august for at komme til Sjælland. Man kunne imidlertid kun vanskeligt komme over Storebælt, fordi englænderne havde skibe der, så mange tog turen via Svendborg, Tåsinge, Langeland, Lolland og Falster, hvorefter en del af soldaterne kom til Roskilde og omegn. Meget af denne trafik med soldater, heste og udstyr over Fyn foregik på vejen igennem Odense og over Odense Aa via broen i Aasum – hovedvejen syd om åen, nu hovedvej 160, var dengang endnu ikke færdig – og så ellers igennem Raagelund og igennem eller forbi Marslev og så mod Kerteminde, Nyborg og Svendborg.

Der var indkvarteringer i de småbyer og på bøndergårde etc., der lå ved vejen, som soldaterne gik ad. Der var således også indkvarteringer i landsbyen Marslev.

Fødsel i 1809 og mørk teint

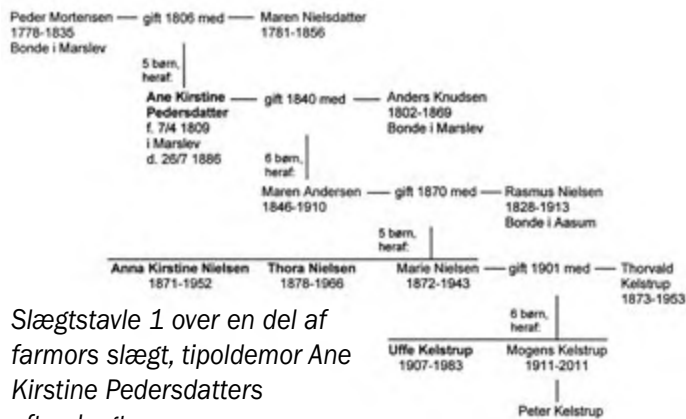
Netop i landsbyen Marslev boede min tiptipoldemor, Maren Nielsdatter (1781-1856), der i 1806 var blevet gift med Peder Mortensen. Året efter at spaniolerne havde været der, den 7. april 1809, fødte hun en datter, min tiptipoldemor **Ane Kirstine Pedersdatter**. Se slægtstavle 1, min farmors slægtsgren, og bemærk de 4 personer skrevet med fed skrift.

Det interessante er så, at især min tipoldemors 2 børnebørn, Anna Kirstine Nielsen (1871-1952) og Thora Nielsen (1878-1966), samt hendes oldebarn, min farbror, Uffe Kelstrup (1907-1983), havde en meget mørk teint og sort hår. Deres øjenfarve kender jeg desværre ikke. Havde de disse gener fra henholdsvis deres mor og deres oldemor Ane Kirstine Pedersdatter? Havde Ane Kirstine en spaniol som far? Det mærkelige er dog, at tipoldemors datter, min oldemor Maren Andersen

Andreas Ørnstrups tegning af spanske (t.v.) og franske (t.h.) soldater i Odense i 1808. Ørnstrup var proprietær på en gård uden for Odense. Det kgl. Bibliotek.

(1846-1910), ikke havde sydlandske træk, se foto. Og heller ikke den ene af hendes døtre, min farmor Marie Nielsen. Min farmor Marie havde tydeligt sin mors lyse træk, modsat hendes søskende, der som sagt havde mørke træk.

Oldemor Maren Andersen, der ikke ser sydlandsk ud. Ca. 1895.

Der står ikke noget i kirkebogen om, at faderen, Peder Mortensen, ikke var biologisk far til barnet. Dengang var det en særdeles alvorlig sag for en gift kone at blive gravid med en anden mand, men ægtemanden kan selvfølgelig godt have vedkendt sig faderskabet, selv om han vidste, han ikke var far til barnet – eller han har måske slet ikke anet uråd – og så blev der ikke stillet spørgsmål ved det. For omverdenen var forældrene jo gift, så faderen blev naturligvis uden videre regnet for far til barnet, og nogle eventuelle 'ikke-nordiske' træk har derfor næppe haft den helt store betydning – medmindre andre oplysninger om faderskabet var kommet for dagen.

Men det er jo tankevækkende, at især 2 af tipoldemors børnebørn, Anna Kirstine Nielsen og Thora Nielsen havde mørk teint og sydlandske træk. Og min farbror Uffe Kelstrup havde meget tydelige sydlandske træk. Som barn syntes jeg, han lignede en neger – men jeg havde selvfølgelig heller aldrig set en neger! Se foto.

Endnu en slægtsgren med en fødsel i 1809

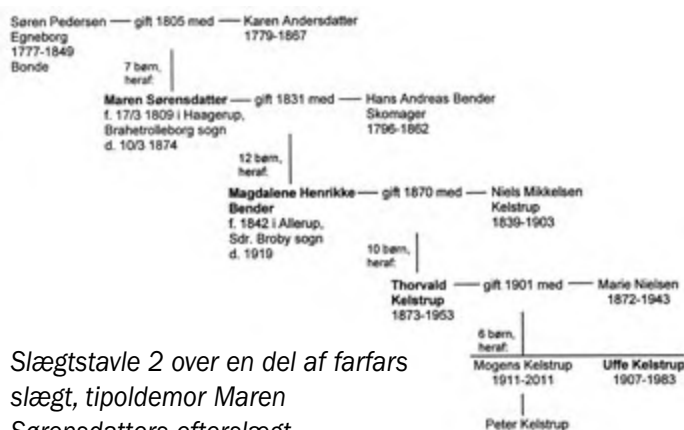
Sagen er dog lidt mere indviklet end som så. Se slægtstavle 2, hvor der i slægtsgrenen via min farfar, der også boede på Fyn, mærkeligt nok også var et slægtsmedlem,

Farbror Uffe Kelstrup i 1926, som jeg som barn syntes lignede en neger.

der blev født ca. 9 måneder efter spaniolerne havde været på egnen, og der blev også her i et par efterfølgende generationer født personer med mørk teint.

Min farfars mor, min oldemor Magdalene Henrikke Bender (1842-1919), havde også et lidt sydlandsk udse-

ende, se billedet herunder. Og ser man på slægtstavle 2, kan man se, at hendes mor, **Maren Sørensdatter**, blev født 17. marts 1809. Altså et lille års tid efter spaniolerne var på Fyn. Maren var født i Haagerup i Brahetrolleborg Sogn på Sydfyn, hvor hendes forældre blev gift i 1805.

Oldemor Magdalene Henrikke Bender ca. 1895 med sine mørke træk

På den egn kan der godt have været indkvarteret spanske soldater, der var på vej til Svendborg og Lange-land. Det er kendt, at der boede mange spanioler i Faaborg og i landsbyerne der omkring.

Havde Maren Sørensdatter en spaniol som far? Er det eventuelt derfra, min farbror havde sin mørke teint og

sorte hår? Igen står der naturligvis intet i kirkebogen om Maren Sørensdatters eventuelle sydlandske ophav. Farfar havde for øvrigt også en lidt mørk teint og sort hår, se foto her på siden.

Hvor ellers kan en mørk teint stamme fra?

Hvis den mørke teint og det sorte hår ikke er fra en spansk soldat, hvor er det så fra? Danmark har altid haft en hel del indvandrere og især da fra vores sydlige nabo Tyskland. Så ad den vej kan der sagtens være kommet mennesker med ikke-nordiske træk. Det kunne fx være håndværkere, handelsmænd og andre grupper eller folk, der flygtede fra uroligheder.

Min slægt Bender, se slægtstavle 2 – navnet blev i ældre tider også stavet som Binder – er således indvandret fra Tyskland i starten af 1700-tallet. Der findes byer med navnet Bender, bl.a. i Moldova mellem Rumænien og Ukraine. Der vides dog intet om, at slægten eventuelt skulle stamme fra den egn. Men kan det tænkes, at familiens mørke teint stammer derfra?

Der er dog en helt anden mulighed. Vores hudfarve, hårfarve og øjenfarve kommer fra pigmentet melanin, som findes i pigmentdannende celler, der er spredt rundt i overhuden, i hårsække og i øjets regnbuehinde. Variation i hudfarve etc. skyldes i det væsentlige mængden og typen af melanin. Ifølge bogen *Mennesket, den genetisk arv* af overlæge Peter K. A. Jensen kan der hos 'etniske' danskere godt ske – meget simplificeret forklaret her – en naturlig mutation i de gener, der styrer farvestoffet melanin, selv om det dog formentlig er ret sjældent. Der kan også ske det, at gener for mørk teint etc., som mange danskere faktisk formodes at have, pludselig bliver mere fremtrædende på grund af tilfældigheder i genetikken, så der fødes et barn med mørke træk. Dvs. at mørk teint etc. snarere blot kan skyldes simple mutations- eller genændringer, end det skyldes arvelige forhold. Så mørk teint alene indikerer altså på ingen måde sydlandske aner. Har man derimod adskillige sydlandske træk, er der en større mulighed for sydlandske gener, fortæller Peter K. A. Jensen. Men alt skal tages med forbehold, da mange ting kan spille ind, og nedarving af fx hudfarve er meget kompliceret.

Så der er altså fire muligheder for, hvorfra mine familiemedlemmer kan have fået deres mørke teint og sorte hår. To muligheder for at det er fra en spaniol, måske nedarving fra en indvandrer eller måske simple mutations- eller genændringer. De to sidste muligheder er umiddelbart begge meget sandsynlige. Der er to slægtsgrene ifølge de to slægtstavler, så det komplicerer udredningen noget. I hvert fald er det nok noget usandsynligt, at begge de to nævnte tipoldemødre skulle have en spaniol som far.

DNA-test

DNA-tests er jo blevet meget populære i slægtsforskningen, så kan en DNA vise, om jeg har en spaniol som

ane? Jeg har fået foretaget en såkaldt 'autosomal DNA-test', atDNA, se Slægtsforskeren nr. 3, 2017, side 4, højre spalte og videre, hos firmaet FamilyTreeDNA. Firmaet kalder testen for 'Family Finder', og testen kostede 585 kr. plus porto 27 kr. til USA med spytprøven. Mit formål med testen var sådan set udelukkende at se, om jeg har en spansk – eller i hvert fald sydlandsk – ane i mine gener. Min tiptipoldefar er kun 5 generationer tilbage, så der burde være nedarvet 1/32 DNA, ca. 3 %, men det er dog lidt tilfældigt, hvor meget der nedarves. Med lidt held var der altså mulighed for, at jeg ville kunne få en rimelig indikation af, om der er et sydlandsk gen eller ej.

Resultatet viste, at der er 0 % sandsynlighed for aner fra den iberiske halvø! Testen viste yderligere, at der er 44 % for Vest- og Centraleuropa, 10 % for Sydøsteuropa, 0 % for Østeuropa, 26 % for Skandinavien og 15 % for Storbritannien.

Der er en del usikkerhed ved en sådan test, når der er så lidt DNA, men når den viser 0 % sandsynlighed for spanske aner, må man formode, at sandsynligheden i hvert fald er meget lille. Men rent teoretisk kan der dog godt gemme sig lidt spanske gener i de 44 % fra Vest- og Centraleuropa og i de 10 % fra Sydøsteuropa, fortæller Jacob Hejmdal Gren bl.a.

Farbror Uffe Kelstrup havde som sagt tydelige sydlandske træk, og dem har han formentlig arvet fra farfar, Thorvald Kelstrup, der havde en lidt mørk teint og sort hår modsat farmor, der havde lys teint, og så burde jeg jo også have nogle af disse måske sydlandske gener. Men det har jeg altså tilsyneladende ikke. Min far havde en lidt svag mørk teint, men ikke decideret stort sort hår som sin bror.

Farfar Thorvald Kelstrup, der også havde mørk teint og sort hår. 1905.

Der er ikke tale om en direkte mandlig linje i slægten, da de 2 fødte tiptoldebørn er piger; ellers kunne man have lavet en såkaldt Y-DNA-test for at se, om den viste spanske aner.

Tak til Jacob Hejmdal Gren og Anders Mørup-Petersen for yderligere informationer.

Konklusion

Har jeg en spaniol i slægten? Jeg tror ikke selv på det. Og jeg har aldrig troet på det. Det er naturligvis et svagt punkt i min afvisning, at jeg har to tipoldemødre, der er født ca. 9 måneder efter, at der var spanioler på deres

hjemegn, og at der så efter disse to i flere generationer derefter fødes en hel del efterkommere med mørk teint. Men begge tipoldemødres mødre var jo nygifte, og jeg har svært ved at forestille mig, at en nygift kone dengang ville løbe den risiko at blive gravid med en spaniol. Der ville blive en kæmpeskandale, hvis det blev opdaget. Desuden var spanierne kun ganske kort tid på egnen – fra en enkelt dag til omkring en lille måneds tid.

Og som det fremgår af det ovenstående, er der flere andre muligheder, hvorfra den mørke teint etc. kan stamme, og der har levet mange mennesker i Danmark med mørk teint og sort hår, selv om deres aner helt sikkert ikke har været i nærheden af en spaniol!

atDNA testen kan ikke 100 % afvise teorien, så hvis man tror på den, er der måske en lille sandsynlighed for en spaniol i min slægt.

Litteratur

Peter K. A. Jensen: Mennesket, Den genetiske arv, 2006, s. 159f, <http://mennesketsoprindelse.dk/temaer/pigmentering-hos-mennesket/>

Jacob H. Gren og Anders Mørup-Petersen: DNA i slægtsforskning, Slægtsforskeren nr. 3, 2017

<http://dsgg.dk/tolkning/myorigins-tolkning.html>

Bent Østergaard: Indvandrerne danmarkshistorie, 1983

Fynske Aarbøger 1940 og 1942 (om de fynske kirkebøger og spanioler)

H. P. Mumme: Begivenheder i Fyen i Aaret 1808, 1848

Karl Schmidt: Meddelelser om de Begivenheder, som knyttede sig til..., 1901

Da spaniolerne kom, redg. af Henning Petersen, 2009

Vivi Jensen: Spaniolerne, Skalk nr. 1 2009

Stavn 1988, fra Faaborg-egnen. Årbog. (om spaniolerne i Faaborg af George Zeuthen)

Per Andersen: Slægtens myter, Slægt & Data nr. 4, 2016

Optegnelser om Spaniernes ophold i Danmark 1808.

Artiklen kan læses på Internettet: <http://www.stenboye.dk/spanioler/panduro.pdf>

Koldingbogen 2007: Spanske efterkommere i Kolding – en myte?, af Steffen Riis. Artiklen kan læses på Internettet: <https://stadsarkiv.kolding.dk/koldings-historie/koldingbogen/47?view=aarstal>

Spanierne i Danmark 200 år, Chakoten nr. 3 2008.

Artiklen kan læses på Internettet: <http://www.chakoten.dk/Nr.%203,%20side%201-64,%20september%202008.pdf>

Da spanske og franske soldater huserede i Svendborg:

<http://www.svendborghistorie.dk/historier/begivenheder/156-da-spanske-og-franske-soldater-huserede-i-svendborg>

Da Spanierne var her: <http://museum.odense.dk/viden/hc-andersen/publikationer/da-spanierne-var-her>

Diverse indlæg om efterkommere efter spanioler: <https://www.slægtogdata.dk/forum>

Vort Sogns Historie – pas på!

I sidste nummers tema om lokalhistorie omtaltes bogværket Vort Sogns Historie, der nu også er digitaliseret og kan ses på www.vortsognshistorie.dk.

Det gav Christian Juul Mikkelsen fra Aalborg Øst anledning til at sende en mail om sit eget kendskab til værket. Han skrev:

Jeg kan huske, at mine forældre købte Vort Sogns Historie i 100 Aar i 1950. Vi fik bindet, der indeholdt Nr. Horne Herred og Bølling Herred. Jeg arvede bogen efter mine forældre, og da jeg ikke var bekendt med websiden www.vortsognshistorie.dk, besluttede jeg at finde min far Laurids Juul Mikkelsen i Lønborg Sogn der.

Jeg fandt siden og skrev "Laurids", "Mikkelsen", "Lønborg" i søgefeltene. Det gav intet resultat, ej heller "Laurids Juul", "Mikkelsen", "Lønborg" virkede. Jeg tog så bogen fra min reol og fandt min far på side 104, og der fandt jeg forklaringen: I bogen blev han kaldt Laurits Juul Mikkelsen, og da jeg ændrede d'et i søgningen til et t, blev jeg ganske rigtigt ledt til siden med vor ejendom i Vostrup – endog to gange!

Ved en kritisk nærlæsning bemærkede jeg 5 fejl i den lille artikel om far:

- 1) Far hed Laurids, ikke Laurits.
- 2) Min farmor hed Jenny Julie, ikke Jenny Julia.
- 3) Min far er opkaldt efter sin morfar, der hed Laurids

– ikke Laurits

4) Jeg er født den 29. august 1943, ikke den 29. september 1943.

5) Far overtog ejendommen den 1. april 1936 og ikke den 1. april 1946.

Det er en ganske udmærket bog, men det er også her en god ide at kontrollere indholdet, før man bruger det til lokalhistorie eller slægtsforskning.

Det er nok værd at forstå, hvordan indholdet af bogen blev bragt til veje.

Vi fik besøg af en mand, der udspurgte min forældre om, hvad de vidste eller kunne huske. Mine forældre talte vestjysk, og de har derfor sagt, at far hed Laurs [tilnærmet lydskrift], og det er så blevet noteret som Laurits. Der var øjensynligt ingen korrekturlæsning på værket.

Angående de faktuelle fejl: At far overtog gården i 1936, ved jeg med bestemthed, for jeg har hans regnskabsbog! Så det er ikke bare noget, jeg husker, fordi jeg har fået det fortalt!

Ikke desto mindre er bogen et vigtigt supplement til andre sogne- og gårdhistorier. Om Lønborg Sogn findes således den meget mere omfattende Gårde og steder i Lønborg Sogn, udgivet i 1985 af Knud Nielsen, Vostrup på eget forlag. Bogen kan lånes via bibliotek.dk.

Christian Juul Mikkelsen, chrisjuul@tdcadsl.dk

Jøder i slægtstræet

Af **Magnus Panduro Juhl**
Dansk Jødisk Museum
mpj@jewmus.dk

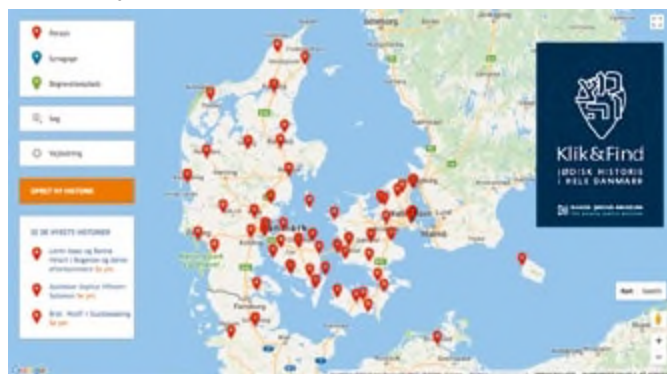
Rigtig mange i Danmark har en eller flere jødiske personer i slægtstræet. På Dansk Jødisk Museum får vi mange henvendelser fra slægtsforskere, der spekulerer på, om denne eller hin person er jøde, og hvor vedkommende evt. stammer fra. Der har boet jøder mange steder i Danmark og ikke kun i byer med jødiske menigheder. Museet har efterhånden opbygget en rig samling og har mange materialer, der måske kan hjælpe netop dig i dit detektivarbejde omkring jøder i slægtstræet.

Generationer af jøder har efterladt sig spor overalt i Danmark, og dem har Dansk Jødisk Museum med sin brugerinddragende hjemmeside, Klik & Find, sat sig for at grave frem til fælles deling.

Klik & Find

På Dansk Jødisk Museum har vi længe ønsket at udvide vores kendskab til almindelige jøders liv og virke i Danmark. Hvor boede de? Hvad arbejdede de med? Hvordan indgik de i lokalsamfundet, og var de en del af foreningslivet? Hvordan havde man det indbyrdes i de jødiske menigheder? Det er nogle af de spørgsmål, der melder sig, og som vi fortsat mangler at få svar på. Vi har taget handsken op og lavet hjemmesiden Klik & Find. Går man ind på jewmus.dk/klik-og-find/, åbner der sig et univers af jødisk lokalhistorie, man kan gå på opdagelse i.

Frem toner et rødspættet Danmarkskort, og trykker man på en pin, dukker der en personlig fortælling op, som man kan nærlæse. Samtidig kan man følge personens bevægelser fra vugge til grav med små historier om hvert opholdssted. Historierne er ledsaget af billeder, og man kan zoome ind på de præcise adresser og finde de steder i byen, hvor personen har boet.

Klik & Find-kortet har allerede mange røde prikker. Klik og find en historie fra din hjemegn, tilføj din viden eller bidrag med en helt ny historie. Link gerne til Klik & Find. Grafik Torben Ulrik Sørensen MDD, RAW. Dansk Jødisk Museum.

Det er også muligt at læse om synagogerne i fx Fredericia, Horsens eller Faaborg, hvor bygningerne stadig er bevarede den dag i dag. Eller om de jødiske begravelsespladser i byer som Slagelse, Assens eller Nakskov, hvor de fortsat ligger og gemmer på fortællinger fra fortiden.

Siden Klik & Find blev skudt i gang, er historiske perler dukket op til overfladen. Hvem havde fx hørt om jøden i Snøde, ravjøden i Ringkøbing eller falskmøntneren i Faaborg? Svaret er: Ganske få. Årsagen er, at fortællingerne i bedste fald lever lokalt. De historier fortjener at komme frem i lyset, og det har vi brug for jeres hjælp til. Heldigvis har mange privatpersoner og lokalarkiver allerede fulgt vores opfordring og bidraget med historier til sitet.

Plejesønnen, der gav Bogense "Manneken Pis"

Uddrag af Allan Falks beretning om Levin Isaac, Bonna Hirsch og deres familie i Bogense, hvor særligt deres oldebarn Willum Fønss fik sat sit aftryk på byen.

"Meyer [søn af Levin og Bonna] og Anne Cathrine fik 13 børn, der alle blev døbt. Kun en enkelt af disse skal omtales her, datteren Charlotte Emilie Levinsohn. Hun blev født 06.12.1848 i Bogense. Som 20-årig blev hun besvangret af tjenestekarl Wilhelm Christiansen Fønss og fødte "i dølgsmål" i København sønnen Willum Frederik Louis Fønss den 20.03.1869. Det var en stor skam for familien og Emilie, som hun blev kaldt, blev sendt til Amerika. Hendes videre skæbne er ukendt. Sønnen, Willum, blev sat i pleje hos sine morforældre. Der voksede han op og blev udlært som isenkræmmer. Der er i flere kilder oplysninger om, at Willum som spædbarn blev fundet på færgen fra Klakring, men det er altså en røverhistorie, "fake news" på nudansk. Willum blev velhavende ved våbenhandel og investeringer i faste ejendomme og på sine ældre dage besluttede han at ville skænke sin barndomsby nogle gaver, heriblandt en kopi af

Manneken Pis-statuen i Bogense, der er en kopi af originalen i Bruxelles. Foto Ole Thrane. VisitNordfyn.

statuen "Manneken Pis" i Bruxelles. Det blev – om end med betænkelighed – godkendt af byrådet i Bogense, og denne statue er i dag en af Bogenses største seværdigheder."

"Jødetorskens" ophavsmand

I de Fynske Aarbøger 1942-1946 har Dansk Jødisk Museum fundet historien om handelsmanden Moses Lemle i Kerteminde, der introducerede lokalsamfundet for en særlig madopskrift, der i dag er kendt under navnet "Jødetorsk" eller "Kertemindetorsk".

Kertemindetorsk eller "Jødetorsk" som Moses Lemle introducerede Kerteminde for. Arla.dk.

"Moses Lemle kom til at præge det offentlige liv i Kerteminde og byen og dens borgere kom til at sætte stor pris på ham. I 1832 blev han valgt af Byens rådstuesamling til kæmner, dvs. den øverst administrative leder og ansvarlig for kasse og regnskabsvæsen. Det hverv besad han i hele tolv år før han trak sig i 1835 og da blev han af byfogeden og de valgte mænd på vegne af samtlige borgere rost for "den almindelige Forbindtlighed og Agtelse, man skyldte ham for hans tro, redelige uafbrudte Bestræbelser i den Tid af 12 Aar, han saa redeligen har opfyldt sine Pligter og gavnet Byen."

...

"Angiveligt kunne folk, der gik forbi Moses Lemles køkken mærke en særlig duft. Nogle nysgerrige borgere udfrittede Moses Lemles kokkepige og fik dermed fat på opskriften. Fiskeretten med løg og karry er stadig et hit og kom i 2005 med i kogebogen "Fynske Egnretter" af forfatter og historiker Lissi Rasmussen."

Datidens udflytter – fra København til Grindsted

GrindstedArkivet har bidraget med fortællingen om tilflytteren Sophus Levin Hansen, der blev en kendt skikkelse i det lokale erhvervs- og kulturliv.

"Det var under et længere ophold i 1882-1883 hos en fjern slægtning, præstefamilien Jacobsen i Juelstrup ved Skørping, at ideen til Sophus Levin Hansens fremtidige beskæftigelse som apoteker stod klar. Da Sophus Levin Hansen kom hjem fra "konfirmationsopholdet" i Juelstrup blev ideen om apotekeruddannelsen sat i værk. Først fik Sophus taget præliminæreksamen, senere blev han elev på et apotek og blev derefter farmaceutisk kandidat."

...

"I 1920 forlod Sophus Levin Hansen og hustru Ebba Hjertemaal Hatting storbyen til fordel for et liv i stationsbyen Grindsted, hvor Sophus havde taget imod en stilling

Sophus Levin Hansens vej som apoteker lå tidligt klar. Her ses Sophus i apoteket i Grindsted. GrindstedArkivet.

som byens apoteker. Med sig havde de døtrene Hanne og Birthe, der begge var adopterede. Familien flyttede ind i apotekets bygning.

Ved siden af sit arbejde i Grindsted var Sophus Levin Hansen også en ivrig amatørfotograf. I løbet af sin tid i Grindsted var han med til at lave nogle fotoserier om Grindsted og omegn i samarbejde med Nationalmuseet. Sophus' kulturhistoriske og dokumentariske interesse understreges af, at han i 1923 var med til at stifte Grindsted Museum.

Sophus Levin Hansen virkede som apoteker i Grindsted i næsten et årti, inden han sidst i 1920'erne fik muligheden for at overtage Krone apoteket i Esbjerg."

Alle kan være med – sådan gør du

Hvis du ligger inde med en historie, som blot venter på at blive fortalt, så ligger løsningen lige for. Gå ind på hjemmesiden jewmus.dk/klik-og-find og tryk "Opret ny historie" til venstre i billedet. Herefter kan du skrive din historie med overskrift, indledning og brødtekst. Adresser kan angives og billeder tilføjes, inden du til sidst sender dit bidrag. Det er med andre ord nemt og lige til.

Klik & Find er et levende site: Du kan kommentere historierne og derved få forbindelse til folk, der måske sidder med netop den viden, du søger. Det kan også lade sig gøre at supplere med oplysninger eller billeder til allerede oprettede fortællinger.

Hvis du har brug for assistance med det tekniske, hjælp til teksten, eller søger du vejledning i jagten på oplysninger om en person, så står museet altid til rådighed. Museumsinspektør Magnus Panduro Juhl kan kontaktes på e-mail: mpj@jewmus.dk eller tlf. 91 23 07 21. Vi ser frem til snart at se dit bidrag på Klik & Find.

Ønsker du en let indføring i dansk-jødisk historie, så er der hjælp at hente. Den 7. marts 2018 udkom Dansk Jødisk Museums nye bog *En indvandringshistorie. Jøder i Danmark i 400 år, som kan købes via museet eller i din lokale boghandel.* Grafik Torben Ulrik Sørensen MDD, RAW. Dansk Jødisk Museum.

Nyt fra projektet om De Jessenske Relationer

Michael Dupont,
Stenager 216, st. th.,
2600 Glostrup,
dupontttuxen@gmail.com

Af Jørgen Mikkelsen
Rigsarkivet
jm@sa.dk

I Slægt & Data 4/2015 skrev vi om det netop igangsatte projekt om formidling af de mange indberetninger fra 1743ff., der går under fællesbetegnelsen De Jessenske Relationer. Det drejer sig om lokale besvarelser af 40 spørgsmål om jordens beskaffenhed og udnyttelse, vandløb, skove, sundhedsforhold, slotte, kirker, købstadsprivilegier, særlige personnavne og ordsprog m.m.

Vores projekt består af tre elementer, nemlig:

- Affotografering af to arkivpakker på Rigsarkivet og dele af flere pakker på Det Kongelige Bibliotek.
- Transskription af i alt fald en del af disse kilder, udført af frivillige indtastere.
- Udarbejdelse af en antologi med ca. 10 artikler, hvor hver forfatter belyser et bestemt emne ved brug af De Jessenske Relationer samt evt. andre kilder.

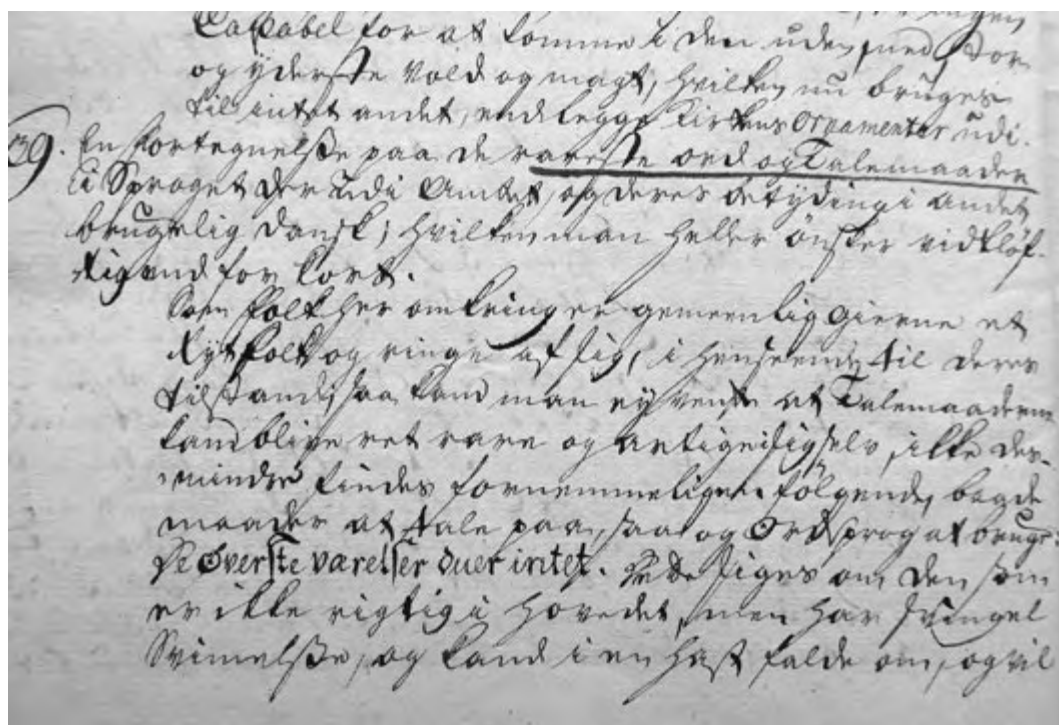
Det første af disse delprojekter er afsluttet takket være en ihærdig indsats af Jørgen Kristensen. Arbejdet med antologien er også i god gænge, idet fire artikler (om klimaforhold, stednavne, sygdomme samt byerne og deres

befolkning) er helt eller delvis færdigskrevet, og de øvrige artikler forventes at blive færdige i løbet af 2018.

Redaktionsgruppen har også modtaget en række transskriptioner af tekster om bestemte byer eller landområder, men vi vil gerne have mange flere. Specielt er vi interesseret i afskrifter af indberetninger om købstæderne.

Tanken er, at alle transskriptioner bliver publiceret på en hjemmeside sammen med Jørgen Kristensens affotograferinger. Men derudover ønsker vi at trykke mange af de mest interessante indberetninger (i transskriberet form) i antologien, så bogens læsere både får et klart indtryk af teksternes indhold, og hvad de kan bruges til. Da bogens manuskripter som nævnt forventes færdige inden udgangen af dette år, skal de afskrifter, som kommer med i bogen, helst også være færdige i 2018 eller begyndelsen af 2019.

Hvis du er interesseret i at bidrage til projektet ved at lave transskriptioner, kan du kontakte Palle Kvist, der er tovholder på denne del af projektet. Han har adressen: pkv@mail.dk.

"De øverste Værelser duer intet". Ifølge magistraten i Korsør kunne dette ordsprog både anvendes om personer, der ikke var "rigtig i Hovedet", folk, der led af svimmelhed, og dem, der havde drukket så meget, at "Hovedet er tyngere end Kroppen". Det kan man læse om i magistratens svar på spørgsmål 39 i Jessens spørgeskema, der handlede om "de rareste Ord og Tallemaader i Sproget derudi Amtet og deres Betydning i andet brugelig dansk".

Indledning

Der er ikke ret mange af os, der undgår at have fæstebønder blandt vore aner. For et par hundrede år siden boede det store flertal af befolkningen på landet, og indtil 1780'erne var selvejere en bemærkelsesværdig undtagelse blandt bønderne. Chansen for, at aneflokken i 1700-tallet og tidligere århundreder udgøres af en stor grå masse af fæstebønder, er altså ganske stor. Selv om slægtstræet skulle være velforsynet med adelige, gejstlige og embedsmænd, vil det ikke være ualmindeligt, om der også sniger sig en bonde ind her og der. Også købstadsfolk dengang kunne have forfædre, der var flyttet ind fra landet og havde gjort karriere.

Det hører med til de flestes skolelærdom, at fæstebønder var nogle undertrykte stakler, der blev plaget og udnyttet groft af godsejerne og først med stavnsbåndets ophævelse blev frie og kunne blomstre op som stand. Det er ikke forkert, men med til billedet hører, at der var temmelig store geografiske forskelle, og at fæsteforholdene ikke alle steder levede op til de mørke forestillinger. Det er i hvert fald den erfaring, jeg selv har kunnet uddrage af adskillige års arbejde med fæstebønder i forskellige afstøbninger.

Vinkelgården, der engang stod i landsbyen Vinkel ved Viborg, menes at være Danmarks ældste bondegård. Den er opført omkring 1530 og har således huset fæstebønder gennem flere århundreder. Den er nu en del af Hjerl Hede Museet.

Hvad er et fæste for noget?

Vores bibel, når det gælder det danske sprog, *Ordbog over det danske Sprog*, definerer ordet fæste således: *Det forhold, at brugsretten til en (jord)ejendom for en eller flere personers livstid overdrages*

til vedkommende mod visse ydelser; også om det ved lov og kontrakt ordnede retsforhold mellem ejeren og jordens bruger (fæsteren).

Der er altså tale om et slags forpagtningsforhold. En person ejer en gård eller et hus, som han lader en anden flytte ind i og bruge, mod at denne til gengæld betaler en nærmere bestemt ydelse. Det ligger ligeledes i begrebet, at fæstet normalt gælder for livstid, måske endda også for fæsterens efterfølgere (søn eller svigersøn) livstid, og at det er udformet efter regler, som er fastsat ved love eller, som det hed med den tids sprogbrug: forordninger eller ved en kontrakt. Sammenligningen med en forpagtning holder dog ikke helt, da der til fæstevæsnet er knyttet det forhold, at ejeren ikke bare er en almindelig udlejer af jord og ejendom, men også udgør øvrigheden i den jurisdiktion, som godset med underliggende bøndergods udgør. Godset er sin egen lille retskreds, hvor godsejeren fungerer som skifteforvalter, skatteopkræver og overformynder i forhold til forældreløse børn og umyndige kvinder og desuden har myndighed til at straffe sine bønder og udskrive soldater til hæren.

Fæstevæsnet har rødder langt tilbage i tiden, faktisk så langt tilbage, at rødderne fortaber sig i historiens dis. Vi ved ikke, hvornår væsnet er opstået, men der er teorier om, at det ikke nødvendigvis er sket som en fjendtlig magtovertagelse fra godsejernes side. Oldtid og middelalder var urolige tider, hvor der ikke stod et velfungerende politikorps klar til at passe på de små personer i systemet. Måske har bønderne søgt beskyttelse under godsejernes vinger og betalt for sikkerheden ved at afgive retten til deres ejendomme?

En enkelt begivenhed har dog helt klart betydet en voldsom stigning i antallet af fæstere. Under Grevens Fejde i 1534-36 samlede skipper Clement en stor del af de jyske bønder i et oprør med den hensigt at få Christian II tilbage på tronen. Det endte som bekendt med nederlag, og de opsætsige bønder måtte bøde, ikke med deres hals, men med deres ejendom, hvis de ikke kunne bevise, at de havde holdt sig på den sejrende fløjs side. Før fejden havde selvejere fyldt godt op i det jyske landskab, men da borgerkrigen var slut og regnskabet gjort op, var de i absolut mindretal. Bøndergårdene blev i første omgang kronens ejendom, men op gennem tiden havde kongemagten jævnligt brug for ekstra kapital, og hvad var mere oplagt end at sælge ud af bøndergodset? Adelen, der stod styrket efter fejden, var villige købere.

Med Christian V's Danske Lov fra 1683 bliver en række regler for fæsterne stadfæstet. Det sker i 3.

Tema: Fæstebønder

bogs 13. kapitel, *Om Landboe, eller Fæstebønder og Landsbye-Handel*. 1. artikel går lige til sagen:

Ingen skal udvisis af sin Gaard, som hand haver fæst af sin Husband, saa længe hand holder den ved Hævd og Bygning, og den forbedrer, og lovligen gøder sin Jord i Marken, og giver sin Skyld i lovlig Tid, som er Smørskyld til St. Hans Dag Midsommer, Kornskyld til St. Mortens Dag og andre smaa Bede, Giesterj og Oldengield, og anden Rettighed, hver til sin tilbørlig Tid, og er sin Husband og hans Fuldmægtig i hans Fraværelse hørig og lydig, og ej laaner, lejer, eller fæster, fra sin Gaard Ager, Eng, eller noget af Gaardens Tilliggelse, eller tilstæder nogen anden at bruge noget af Gaardens Tilliggelse, og ej hugger i de Skove, der tilligge, i nogen Maade, uden sin Husbonds, eller hans visse Buds, Minde.

Artikel 2 bestemmer, hvad der sker, hvis bonden ikke lever op til forpligtelserne:

Forbryder Bonden sig imod noget af disse Stykker, da haver hand sin Gaard forbrut.

Artikel 4 viser, at der tages hensyn til kvinder, der måtte miste deres mænd; de kan blive siddende ved stedet:

Efter Bondens Død maa hans efterlatte Hustrue uden al Indfæstning beside Gaarden med al sin Tilliggelse, saa længe hun sider Enke, og retter sig efter det, som om Bonden forskrevit staa; Men dersom hun vil giftis, da skal den, som hende egter, fæste Gaarden af Herskabet, før end hand drager i Gaarden.

Endelig fortæller artikel 16, at selv om det ikke er tilladt, at fæsteren "laaner, lejer, eller fæster, fra sin Gaard Ager, Eng, eller noget af Gaardens Tilliggelse", så har han fri råderet over de produkter, han har fremavlet på sit sted:

Det skal staa een hver Bonde, ingen undtagen, frit for Ubehindret at sælge sine Vare, det være Korn, Smør, Honning, Øxen, Heste, Fisk og alle andre Vare, som hand haver, og ikke forbydis af Kongens Amptmænd, eller deris Husbønder; Og skal derover ingen Husband tvinge, eller trænge nogen Bonde, eller kaste ham derfor nogen Uhyld paa, eller derfor beskatte hannem; Men vil nogen Husband kiøbe noget af sin Bonde, da skal hand have det i hans Minde og med hans Villie, ligesom hand kiøbte det af een Fremmet.¹

Juristerne bag Danske Lov kunne naturligvis ikke forudse alt, hvad der fremover måtte opstå af forhold, der krævede lovreguleringer, så der blev op gennem tiden fulgt op med en stribe forordninger om stort og småt. Nogle af dem kommer vi tilbage til senere.

¹ Alle citater fra Danske Lov er fra Bjørn Andersens digitaliserede udgave.

Hvem ejede fæstegårdene?

Det enkle og hurtige svar er, at det var godsejerne rundt omkring i landet, der også sad på bøndernes gårde. Det er rigtigt langt hen ad vejen. Godsejerne havde midlerne til at købe ind og havde brug for bønderne til at drive deres hovedgårde, og selv små herregårde havde en håndfuld gårde under sig. Gårdene var almindeligvis at finde i de nærmeste sogne, men kunne snildt være spredt over et stort område. Der var heller ingen regler, der sagde, at kun et gods havde gårde i en given landsby – de kunne være fordelt ganske tilfældigt mellem flere godser.

Men godserne er langt fra eneste bud på ejere af fæstegårde; der var adskillige andre. Det var almindeligt, at sogne- og domkirkerne ejede et par gårde eller måske blot nogle stykker ager eller eng. Det var ikke, fordi stumper af ejerskabet havde overlevet reformationen, men simpelthen for at skaffe indtægter til kirkernes vedligeholdelse. At godsejere eller andre bemidlede kunne købe en kirke og dermed retten til at indkræve tiende på vegne af kirken – og måske ikke bruge hele beløbet på kirken – er så en anden ting.

På samme måde ejede store institutioner som hospitalet i købstæderne og skoler som fx Sorø Akademi og Københavns Universitet bøndergods. Hospitalet var ikke sygehuse, som vi kender det i dag, men institutioner, der havde som opgave at tage sig af ældre, ubemidlede mennesker, som ikke kunne forsørge sig selv, og driften af dem var i stort omfang baseret på landgilde fra fæstegårdene. Faktisk hørte hospitalet blandt tidens allerstørste godsejere, og hvis dine aner har hørt under et hospital, kan du kun være tilfreds med det, for de har efterladt sig et godt og velordnet arkiv. Normalt kan man først regne at med finde fæstebreve efter 1719, hvor det blev forordnet at indføre dem i en protokol, men på eksempelvis Ribe Hospital gik man grundigt til værks og indførte en stribe ældre fæstebreve i protokollen, da forordningen kom. Derfor kan du her være heldig at komme tilbage til slutningen af 1600-tallet.

En anden ejergruppe var købstædernes borgere, især købmænd, men også håndværksmestre. Havde de gjort det godt og tjent mere end til husbehov, kunne overskuddet passende placeres i en eller flere bøndergårde. Her er det ikke nok at gå til den nærmeste by; ejeren kunne sagtens bo langt fra sine gårde, som han – eller hun – måske havde fået i arv. Også i 16-1700-årene kunne kapitalen være grænseoverskridende. Sidst i 1600-årene sad der således pengeomænd i Holsten, der havde skøde på mange gårde

langt op i Jylland. Så udbredt var fænomenet, at vi i ekstraskattelister kan se fæstegårde rubriceret som *kieler-gods*.

Også visse sognepræster forstod at få penge til at yngle og kunne tilegne sig fæstegårde. Og endelig kan vi støde på enkelte fæstebønder, der har haft midler til at investere, måske i fælleskab med andre bønder, og ikke nødvendigvis i deres egne gårde.

I alle de sidstnævnte tilfælde er vi desværre uheldigt stillede som slægtsforskere, for borgere og enkeltpersoner har normalt ikke efterladt sig noget arkiv, som vi kan hente vores kilder fra. Mere om arbejdet med kilder senere.

Endnu en ejergruppe skal nævnes: rytterdistrikterne. Oprindeligt var der tale om krongods, spredt over hele landet, hvor fæsterne efter 1670 blev fritaget for landgilde og hoveri mod at underholde en rytter; i begyndelsen af 1700-tallet koncentreredes rytterholdet i rytterdistrikter, hvor bøndernes ydelser gik til opretholdelse af et kontingent ryttere. Midt i århundredet flyttedes rytterne til garnisoner i købstæderne, og ryttergodset blev solgt. Rytterdistrikter har arkiver på linje med godser m.v.

Fæstebrevet

Når en ny fæster skulle tiltræde, blev der udfærdiget en kontrakt i form af et fæstebrev. Her blev vilkårene for fæstet nedfældet, og brevet blev underskrevet af godsejeren. En ligelydende genpart blev underskrevet af fæsteren (i de fleste tilfælde måtte han nøjes med at prente sine initialer) og udleveret til ham. Endelig blev fæstebrevet indført i fæsteprotokollen, som gods-ejerne fra 1719 var forpligtede til at føre.

Fæstebreve skrives som regel ud fra en fast skabelon. Den samme opbygning og de samme udtryk går igen i fæstebrev efter fæstebrev, uanset hvor vi befinder os i landet. Det ens præg kommer af, at mange fæste vendinger var hentet direkte fra Danske Lov. Der lægges ud med, at ejeren præsenterer sig med alle titler og rundhåndet brug af tidens underdanige stil og erklærer, at han dermed overdrager fæstet til den pågældende fæster, og det præciseres, hvilken gård det drejer sig om. Som vi ser i fæstebrevet til Søren Jensen i Veggerslev ved Grenaa, udstedt 1795:

Lauridz Jespersen Forpagter af Ørbechgaard og Forvalter ved Grevskabet Scheel gjør vitterlig: At jeg paa høi og Velbaarne hr. Jørgen Scheel, Greve til Grevskabet Scheel, Stamherre til Estrup og Ulstrup deres kongl. Majestæts Kammerherre, min Naadig Herre hans Vegne og i underdanigst Følge den mig naadigst meddeelte Reso-

lution paa min underdanigst Memorial af 18de d. M. havende stæd og fæst, Ligesom jeg og hermed stæder og fæster til Søren Jensen af Veggerslev den Gaard ibdm. som nu besiddes af hans sviger Fader Søren Hansen af Veggerslev og som han godvillig vil afstaae til Sviger Sønneren paa følgende Conditioner: At han selv forestaaer Gaarden saa længe han lever eller lyster, og naar dette forandres, da med Kone at nyde Ophold af Stædet deres Leve Tiid og efter den da giørende Accordt.²

'Stæder og fæster' er et udtryk, som vi finder i stort set alle fæstebreve. Godsejeren er i besiddelse af fæstet og overlader (fæster) det nu til fæsteren. Ordet 'stæd' (nu stavet sted) optræder her i en betydning, som egentlig er den samme som fæste; det ses også i sammensætningen 'stædsmaal'. – Vi hører som det næste, hvem fæsteren er, og hvem hans forgænger var; i dette tilfælde er det hans svigerfar, som godvilligt overlader ham fæstet. Den gamle er dog ikke klar til at gå på aftægt, så det er præciseret i fæstebrevet, at han kan blive siddende ved fæstet, indtil han selv føler, at tiden for fratrædelse er kommet. Herefter kan han og hans kone gå på aftægt hos svigersønnen. Det nævnes normalt, hvor fæsteren kommer fra, og fæstebrevet kan derfor hjælpe dig med at finde ophav til en mand, hvis kirkebøgerne svigter.

Fæstebrevet fortsætter med at oplyse stedets hartkorn, som fæsteren må *nyde bruge, og sin Livstiid i Fæste beholde med ald dets rette Tilliggende, imod at han opfylder foranførte Betingelser, og desuden fra den Tiid, at han overlades Gaardens Brug, at svare alle Kongl. Skatter og Contributioner som nu ere eller herefter aller naadigst vorder paabuden saavel som naadig Herskabets Landgild efter Jordebogen*. Skatterne er vigtige, det er nemlig godsejerens opgave at opkræve beløbene og levere dem til majestæten. Endvidere fastslår brevet, at fæster skal forrette hoveri *i Overensstemmelse med den om samme indgaaede Foreening af 8 october 1791*.

Endnu en forpligtelse nævnes: *Jorden giødes dyrkes og bruges forsvarlig som det sig hør og bør uden noget deraf til andre at bortleie eller laane. Hans Kongl. Majestæts allernaadigst Lov og Forordning maae være ham en Regel og Rettesnor*. Fæster skal passe sin gård forsvarligt, og vi genkender passager fra Danske Lov, som forbyder fæsteren at låne eller leje ejendommen ud.

En ting mangler i dette fæstebrev, nemlig bestemmelsen om, at fæstet vil være forbrudt, hvis fæsteren

² Benzon Gods. Fæsteprotokol 1788-1864, s. 111

Tema: Fæstebønder

ikke overholder de vilkår, der er opregnet. Dette er dog en yderste konsekvens; inden man når hertil, kan fæsteren straffes på sin person og midler, dvs. korporligt eller ved bøde.

Indfæstning

Det er normalt, at et fæste indledes med at fæsteren betaler et beløb, *indfæstningen*. Dette beløb, som ofte er nævnt i fæstebrevet, kan variere meget fra en beskeden håndfuld rigsdaler til op mod 100 rdl. Der kan givetvis være forskel fra egn til egn, og størrelsen på fæstegården vil spille ind.

Vi ser dog også jævnlige tilfælde, hvor der slet ikke skal betales indfæstning. Hvis gården, der skulle afsættes, var meget forsømt, kompenseredes der måske ved, at fæsteren slap for indskuddet. Som det var tilfældet, da Thomas Lauridsen i 1705 kunne overtage en gård i Rotbøl, Horne Sogn *uden Fæstepenge at give, ei heller at betale noget af Restancen, og udi 4re Aar at være fri for Landgille, og 3de Aar for Skatter*.³ Problemet med denne gård var, at den forrige fæster gennem en lang årrække ikke havde kunnet svare sine forpligtelser, og derfor hedder det også, at han *for armod frakom stedet*. Thomas kunne gå i gang med at bringe gården på ret køl igen og var i starten forskånede for at skulle punge ud til skatter og afgifter.

12 år senere fik Palle Pedersen i samme sogn også en gård i fæste uden at betale indfæstning, men han slap ikke helt så let som Thomas, idet han måtte betale forgængerens enorme gæld på 106 rdl. i årlige rater, fordelt over 10 år.⁴ Her har gården formentlig været i bedre stand.

Især i perioden omkring 1700 støder vi ganske tit på disse forsømte fæstegårde, der går uden indfæstning. Der var – efter flere krige – en kriseperiode, og det afspejler sig klart i forholdene for de enkelte bønder.

Landgilde

Landgilde er den årlige afgift, en fæster skal betale for retten til at drive gården. Den er som regel anført i fæstebrevet.

Oprindeligt blev landgilde betalt i naturalier; bønderne måtte levere dele af det, de fik ud af fæstet, nemlig det, de avlede på deres gårde, og rug, byg og havre stod som regel øverst på listen, fulgt af ting som høns, får og smør. Boede man ved havet eller en sø,

kunne der også være fisk på listen. I ældre fæstebreve finder man ofte begrebet gæsteri, som også er nævnt i Danske Lov. Bønderne var forpligtede til at give gods-ejeren og hans følge forplejning, når han bevægede sig omkring i sit område (på samme måde som befolkningen tidligere var forpligtet over for kongen). Undertiden præciseret som fx seks hestes gæsteri. Pligten til at forpleje blev dog tidligt afløst af et pengebeløb.

Efterhånden blev systemet med naturaliebetaling upraktisk og besværligt, og det blev ændret til et pengebeløb, som skulle betales på fastlagte tidspunkter, gerne Martini Dag, Mortensdag 11. november. Hvis man kigger i godsernes regnskabsbøger, vil man se, at det var ganske almindeligt, at det kunne knibe med betalingen.

Størrelsen af landgilden kunne naturligt nok variere. Den var fastsat ud fra en beregning over, hvad den enkelte gård kunne producere – en stor gård kunne præstere mere end et ydmygt husmandssted. Men også en anden ting spillede ind, nemlig afstanden til godset. Ud over landgilde betalte bonden i form af hoveri, arbejde på hovedgården, og hvis han havde en upraktisk lang vej at gå, kunne arbejdet konverteres til en højere landgilde.

De kongelige skatter

nævnes altid i fæstebrevene. Hovedgårdsjorden var fritaget for skatter, men det gjaldt ikke bøndernes ejendomme. Som nævnt var det godsejerens opgave at kradse pengene ind og lægge ud, hvis fæsteren ikke var i stand til at betale. Det præciseres nøje, at der er tale om skatter *som nu ere eller herefter aller naadigst vorder paabuden*. Man kunne aldrig vide, hvad majestæten kunne få behov for af kapitaltilførsel, så det gjaldt om at sikre sig!

Bygninger og avlsredskaber

Godsejeren nøjedes ikke med at stille jord og bygninger til rådighed for fæsteren. Også de trækdyr og redskaber, der var nødvendige for driften, fulgte med fæstemålet. Disse var afpasset efter gårdens størrelse (hartkornet), således at et mindre sted skulle have to heste og en vogn, mens der til et større hørte fire heste og to vogne. Desuden var en plov og en harve nødvendigt tilbehør. Alt dette var godsejerens ejendom.

Fæstebrevet pointerer, at bygningerne skulle holdes i forsvarlig stand, og på samme måde skulle heste og redskaber leve op til en passende standard. Alt dette tænkte bonden måske ikke så meget på i det daglige, men når han – eller hans kone – døde, og boet skulle

³ Ribe Hospital. Fæsteprotokol, s. 37b

⁴ Ribe Hospital. Fæsteprotokol, s. 43

Tema: Fæstebønder

En beslagen vogn var en del af det udstyr, som godsejerne stillede til rådighed for fæsteren. Hjulene var forsynet med en jernskinne, deraf betegnelsen beslagen. Vognen på billedet er fra Hjerl Hede Museet.

gøres op, faldt hammeren. To vurderingsmænd blev indkaldt til at sætte værdi på alt bohavet, herunder også bygninger, heste, vogne og avlsredskaber, og værdien blev holdt op mod den forventede stand. Her blev ikke lagt fingre imellem.

Forfald på bygninger kaldes *bygfæld*, og det er så sjældent som sommerblomster ved juletid at finde en gård, der ikke havde et eller andet, der trængte til en kærlig hånd. Gårdene blev gennemgået længe for længe (vi får her i tilgift en beskrivelse af gårdene) og vi erfarer, hvor mange rigsdaler, der skønnedes nødvendige til reparation af tømmer og tag. Var de heste, der stod i stalden, for gamle eller manglede der måske en, blev forskellen til det forventede noteret som udgift i boet sammen med vognen og ploven der sikkert heller ikke havde den tilstrækkelige kvalitet.

Hans Nissens eksempel er slet ikke ualmindeligt. Han døde 1728 i Skødstrup, Ål Sogn og efterlod sig en gård, hvor landgilden var betalt, og der endda var overskud til at låne lidt ud til andre bønder på egnen. Der

var værdier i boet for 68 rd., men så tog vurderingsmændene fat. Bygfæld m.v. løb lynhurtigt op, og suppleret med et par rigsdaler til skifteforretningen endte 'boets besvær' (udgifter) i 64 rd. og levnedes sølle 4 rd. til deling mellem enken og to børn.⁵

Selv om bønderne sikkert ikke havde stort overskud til at vedligeholde ejendommene, stod det måske alligevel ikke helt så skidt til med bygningerne, som det umiddelbart kan lyde. Med i billedet hører nemlig, at det var i godsejernes interesse i at bevare værdierne i de enkelte gårde, og derfor var det, set fra deres synspunkt, ikke ønskeligt, at børn tog deres arveparter med sig til et andet sted. Jo mindre, der var at dele, jo bedre. Og synsmændene var fæstere under samme godsejer, så de vidste sikkert at rette ind efter hans ønsker.

Hoveri

En vigtig del af betalingen for fæstet bestod som nævnt i arbejde for godsejeren, også kaldet hoveri. Det foregik på den måde, at godsejeren på de tidspunkter, hvor han havde brug for det, indkaldte et passende kontingent af fæstere, som så måtte indfinde sig på hovedgården og udføre det arbejde, de blev sat til. Primært var det dyrkning af marken, fæsterne måtte tage sig af, men mange andre ting kunne også komme på tale, såsom at reparere hegn, vedligeholde veje, bjerge tørv, hente tømmer fra skoven eller køre ærinder.

Bønder på arbejde i hovmarken. Efter maleri af R. Christiansen, 1929

Fæstebonden kunne stille på arbejde på tre forskellige måder. På *gangdage* mødte han bare op som sig selv, uden redskaber, mens han til *spanddage* måtte medbringe et spand heste. Ekstra forpligtende var *pløjedage*, hvor der ud over spandet også skulle medbringes en plov. Dette indebar, at fæsteren ikke kunne drage afsted alene, for normalt skulle man være to om

⁵ Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1725-1758, fol. 27b

Tema: Fæstebønder

at køre en plov: en til at styre ploven og en anden til at holde spandet i sporet. Det var ikke kun fæsteren, der måtte afsted: havde han en søn eller en tjenestekarl var det ofte denne, der blev sendt, ligesom der også kunne være brug for en tjenestepige eller en dreng.

En anden form for hoveri var ægterne. Dette ord, der er afledt af 'age', dækker over de rejser, fæsterne var forpligtede til at foretage for godsejerne. Der skulle måske fragtes korn eller andre varer til købstaden eller hentes tømmer. Ægterne ses nogle steder delt i korte og lange ægter, og en ægt kunne være så lang, at fæsteren måtte have en overnatning med.

Omfanget af hoveriet er sjældent anført i fæstebrevet; som regel henvises der til stedets "sædvanlige hoveri". I godsarkiverne kan vi være heldige at finde forskellige former for hoveriprotokoller, der kan give os en forestilling om, hvor tyngende arbejdet var. Under alle omstændigheder var der store forskelle fra gods til gods og fra landsdel til landsdel. I almindelighed kan man regne med, at hoveriet tyngede hårdere, jo tættere man kom hovedstaden. Godserne på øerne og til dels Østjylland var større og mere velorganiserede end i landets udkanter, og godsejerne, der måske yndede at tilbringe en del tid i residensstaden, var tættere på

Også kvinder deltog i hoveriet. På Jørgen Sonnes billede *Landlig scene fra 1848 er arbejdsdagen nok ved at være slut*. (Statens Museum for Kunst)

og kunne være mere over deres godser, hvis de lå på Sjælland. Nord- og Vestjylland var forsynet med mindre og mere spredte godser, typisk ejet af personer, der ikke var så højt hævet over deres fæstere. Alt sammen forhold, der afspejlede sig i en mindre kuert bondebefolkning.

Ikke desto mindre kan vi se, at hoveriet også kunne have et stort omfang i det vestjyske. Af en jordebog fra 1801 for det lille gods Hesselmed fremgår, at fæstere på middelstore gårde måtte møde til 5 pløjedage, 20-22 spanddage og 52 gangdage, mens mindre gårde slap med det halve. For begge typer gjaldt, at de havde 2 korte ægter á 1 mil. Arbejdet har uden tvivl været følt som en tung byrde.

Hoveriet gjaldt først og fremmest for fæstere under godser, og hvis gården lå tilstrækkelig langt fra godset, betalte man i stedet et højere beløb i landgilde. Men som nævnt tidligere var godsejere ikke alene om at besidde fæstegods. Var man som fæster heldig at høre under en institution eller et hospital, var ejeren mere interesseret i de penge, landgilden kunne indbringe, og hoveriet var nok begrænset. For slet ikke at tale om de tilfælde, hvor ens 'husbond' var borger i en købstad i den anden ende af landet. Min 5-x tipoldefars gård var ejet af en investor i Kiel, og han har formentlig oplevet fæsteforholdet som noget, der ligner vore dages forpagtningsaftaler, og landgilden blev betragtet på linje med at betale skat til den fjerne statskasse i København.

Efterhånden viste hoveriet sig at være en mindre rationel løsning både for godsejer og fæster, og det blev gradvist afløst af et pengebeløb. Så sent som i 1850'erne indeholdt fæstebrevene under godset Nørholm nord for Varde en sidste rest af hoveri: Fæsterne måtte forpligte sig til at stille, hvis der skulle opstå brand på hovedgården eller en bondegård og bagefter hjælpe med at udbedre skaderne.⁶

Stavnsbåndet

Stavnsbåndet står som selve symbolet på den ufrihed, som fæstebønderne måtte leve under, men egentlig er der tale om to forskellige ting. Fæsteforholdet taler om ejendomsretten til jorden, mens stavnsbåndet var en militær foretælse. Det blev indført af Christian VI i 1733 og afskaffet 55 år senere af Frederik VI (men dog først helt afviklet 1800), og dets formål var at sikre, at godsejerne, der var ansvarlige for udskrivningen til hæren, havde det fornødne antal soldater at stille fra deres 'stavn'. Dette var i hvert fald det offi-

⁶ Nørholm Gods. Fæsteprotokol 1822-57

cielle mål, men måske var det lige så vigtigt, at der var krise i landbruget, og godsejerne havde svært ved at få afsat ledige fæstegårde. Stavnsbåndet betød, at unge mænd ikke måtte forlade deres gods, fra de var 14, til de blev 36 år. Da der var problemer med, at nogle bønder så deres snit til at flytte deres drenge til et gods med bedre arbejdsforhold, blev alderen sat ned, først til 9 år og fra 1764 helt ned til 4 år. Samme forordning (13. april 1764) satte den øvre grænse til 40 år.

Bestemmelsen lød på, at karlene ikke uden godsejerens tilladelse måtte rejse til et andet gods, men reelt var der større bevægelighed end man umiddelbart skulle tro. Det kunne godt være i godsejerens interesse at lade unge mænd rejse ud og tage tjeneste i andre egne, hvor de både kunne tjene gode penge og lære nyt om landbruget. Fra Nørholm Gods er bevaret lægdsruller (her kaldet reserveruller), og ved at kigge i dem får vi et indtryk af, at mange karle har haft udlængsel og er draget østerpå eller til Sønderjylland med godsejerens velsignelse samt et nødvendigt rejsepas, udskrevet af sognepræsten.

Et klip fra reserverullen årgang 1754 fra Nørholm Gods. Her ses fædrenes navne til venstre. Ved sønnerne er til højre tilføjet, hvor hver enkelt p.t. befinder sig. Søren Pedersens to sønner er begge Østerpaa, mens Sal. Christen Iversens naturligt nok er hjemme. Hans yngre bror, Hans, er dog "paa Fær" (den nordfrisiske ø Fær), nederst ses Anders Hansens søn Hans, der tjener på godset Nørholm.

Denne bevægelsesfrihed gjaldt kun sæsonarbejde. Hvis en ung mand ønskede permanent at flytte til et andet gods eller til en købstad, måtte han have et frihedspas, og det tog godsejeren sig godt betalt for. Der kunne være tale om et anseeligt beløb, 50 rdl. og der-

over, som en karl sjældent kunne klare uden at have en faderlig støtte bag sig. Det var op til den enkelte godsejer at sætte prisen, som sikkert kunne afhænge af flere forskellige forhold, og i øvrigt var godsejeren på ingen måde forpligtet til at udstede et frihedspas. Du kan finde køb af frihedspas indført i godsernes regnskabsprotokoller.

Ophævelsen af stavnsbåndet strakte sig helt frem til år 1800. Af hensyn til godsejerne kunne man ikke med et slag sætte alle fri, så forordningen påbød i stedet, at alle drenge under 14 år og mænd over 36 straks slap ud af båndet, mens de mellemliggende årgange gradvis nåede samme status. Løsningen af stavnsbåndet er siden fejret som den store skelsættende begivenhed, men andre elementer i bondens frigørelse har reelt haft større betydning.

Ophør af fæstevæsnet

I anden halvdel af 1700-tallet bedredes forholdene for landbefolkningen. Krisen i 1730'erne var overstået, og riget var ikke indblandet i krige, så bønderne havde ro til at dyrke deres landbrug. Tiderne blev så gode, at der i hvert fald i visse kredse bredte sig en hang til luksus, som fik Christian VII til i 1783 at udstede en forordning *anlangende Overdaadigheds Indskrænkning i Bonde-Standen i Danmark og Norge* (se boksen)

Uddrag af: Forordning anlangende Overdaadigheds Indskrænkning i Bondestanden, 12. marts 1783

Til Bonde-Bryllupper, hvorunder tillige skal forstaaes Fæste-Møllere og Kroemænd, maae ey være meere end 32 Personer af begge Kiøn, unge og gamle, Brud og Brudgom, deres Forældre, Slægt og Venner med indbegrebne; Der maae ey gives meere i det høyeste end 4re Retter Mad, og maae aldeles ey hverken Viin eller Caffé der forbruges ...

Ingen Bonde-Bryllup maae holdes meere end een Dag, dog tillade Vi, at 16 af Bryllups-Giesterne maae 2den Dagen komme tilsammen om Aftenen Klokken 6 og dandse til Midnat, dog uden at maae sættes til Bords ...

Ingen af Bondestanden paa Landet ung eller gammel, gift eller ugift, maae bære andre Klæder end af hjemmegjort Tøi, som Vadmel, Værken og andet deslige; Qvindfolkene maae aldeles ey bære Silketrøyer eller Skiørter, eller Silke-Tørklæder, dog maae de bære en Silkehue, og Trøye og Skiørt af Kram-Tøi,

Tema: Fæstebønder

og Bønderne ligeledes bære en Trøye eller Vest af Kram-Tøi, og skal Sognefogederne og Lehnsmændene enhver for sit Sogn og District hermed have Indseende ...

Det var efterhånden klart, at fæstevæsnet var en gammeldags og urentabel måde at drive landbrug på – for begge parter. Bønderne blev forhindret i at passe deres bedrifter på bedste vis, når de blev kaldt til hoveri, netop som deres eget korn var høstklar, samtidig med at godsejerne måtte affinde sig med en umotiveret arbejdskraft, som hellere end gerne prøvede at slippe nemmest om ved arbejdet. Kornpriserne var steget, så det gjaldt om at få mere ud af jorden. En vigtig hindring var landsbyfællesskabet og spredningen af agerjorden i små bidder, der betød, at alle skulle være enige om arbejdet, hvorfor de sindige og mindre flittige kom til at sætte tempoet. Allerede fra omkring 1760 gik man i gang med udskiftningen af landsbyjordene, og bevægelsen fik vind i sejlene, efter at det fra 1781 blev en forudsætning for at sælge en gård til selveje, at jorden var udskiftet.

Desuden kom nye tanker til riget udefra. Nye ideer om lighed og frihed, inspireret af den franske revolution, vandt indpas også i Danmark og satte mange sind i kog i diskussioner i de magasiner, som fulgte med oplysningstidens tanker. Resultatet blev, at Frederik VI et par år efter, at han havde taget magten ved en ublodig paladsrevolution, nedsatte Den store Landbokommission i 1786. Kommissionen, der var bredt sammensat af embedsmænd, jurister og godsejere, skulle komme med forslag til løsning af stavnsbåndet og se på retsforholdet mellem bønder og godsejere og endelig regulere hoveriarbejdet.

Det første, der kom ud af arbejdet, var et par forordninger, der skulle sikre fæsternes rettigheder i forhold til godsejerne. Det blev bestemt, at en fæstegård skulle synes, inden den blev overladt til en ny fæster, hvorfor man ved fæstebreve efter den tid kan møde vedhæftede taksationer. 1788 blev stavnsbåndet ophævet, og efter nogle reformatorers mening kunne man roligt stoppe her – bønderne var sat fri, og yderligere lovgivning behøvedes ikke. Det var regeringen ikke enig i, og kommissionen fortsatte sit arbejde. Op gennem 1790-erne barslede den med flere forordninger om hoveriet. Der kom regler for, hvor meget hoverarbejdet måtte fylde, og at regulativet ved hvert gods skulle formuleres i en såkaldt *hoveriforening*, udformet i fællesskab af fæstere og godsejer. I fæstebre-

Frederik VI nedsatte 1784 Den store Landbokommission og satte dermed skub i bondestandens frigørelse. Han er her portrætteret af Christoph Wilhelm Wohlen.

vet, der refereres til tidligere i temaet, nævnes netop stedets hoveriforening.

I 1796 kom den første lov om selveje, men var fæstevæsnet dermed ophævet? Nej, ikke helt. Dels gjaldt loven ikke husmænd, og dels stødte frihedsprincipperne sammen med et andet princip, godsejernes ejendomsret; man kunne ikke tvinge dem til at afgive deres jord. Heller ikke grundloven kunne overtrumfe ejendomsretten, selv om der i 1849 var 25.000 fæstere tilbage. Først i 1919 blev fæstevæsnet definitivt afskaffet for de få, der på dette tidspunkt stadig var fæstere.

Kilder til fæstevæsnet

De kilder, du får brug for, når det gælder fæstebønder, er næsten alle samlet et sted: i godsarkiverne, herunder også hospitalers og skolars arkiver, og de fysiske arkivalier befinder sig på Rigsarkivets forskellige læsesale. Det lyder enkelt nok, men vi skal ikke beskæftige os længe med emnet, før problemer kan begynde at tårne sig op.

Find det rette gods

Først skal du finde ud af, hvilket gods du skal gå til. Det er ikke altid helt ligetil, da flere godser kan have gårde i samme by. Hvis du er på helt bar bund, skal du starte med at finde ud af, hvilke godser der overhovedet kan være tale om. Min favoritgenvej til godserne er den, som FamilySearch tilbyder. På www.familysearch.org vælger du menuen *Search* og herunder *Catalog*. Du søger nu i Mormonkirkens enorme katalog. Systemet vil som udgangspunkt være sat op til en søgning på steder (*Place*). Skriv navnet på et sogn eller en købstad i feltet, klik *Search*, og du vil få en oversigt over materialer vedrørende stedet. Vælg linket *Pro-*

bate records (skifteprotokoller), og du får oplyst de godser, der har bøndergods i sognet. Andre muligheder er Michael Duponts *Sognenøgle til sjællandske skifteprotokoller* (Arkivaren, 2012), *Stednavneregister til Godsejernes skifteprotokoller til 1850 i Landsarkivet for Fyn* og *Stedregister til Nørrejske Godsarkiver* (de to sidstnævnte er tilgængelige på Arkivalieronline, hvor du finder dem ved at søge på titlen i Daisy). Tag dig ikke af, at der tales om skifteprotokoller – sammen med skifterne finder du også de øvrige arkivalier. Når du har oversigten over mulige godser, må du i gang med at undersøge, om dine aner dukker op på et af dem. Forhåbentlig har behjertede sjæle udarbejdet registre til nogle af protokollerne, hvilket kan lette eftersøgningen for dig. En god genvej kan også være jordebøger (mere om dem senere).

Der er dog flere problemer. Ikke alle godser har afleveret deres arkiver. De er som private foretagender ikke forpligtet til at aflevere noget som helst ud over skifteprotokoller, da de i rollen som skifteforvaltere optræder som offentlig myndighed. Så hvis det ikke passer en godsejer at lade sine papirer komme fx slægtsforskere til glæde, kan han bare lade dem ligge på sit loft. Dertil kommer, at arkivalier kan have tabt kampen mod tidens tand eller måske simpelthen er blevet skrottet fx i forbindelse med nedlæggelse af et gods; det sidste gælder især mindre godser.

Godsarkivalier

Hvad er det så for arkivalier, du kan forvente at finde? Det kan der ikke gives et kort og enkelt svar på, for det varierer enormt fra gods til gods. I nogle tilfælde er kun enkelte protokoller eller pakker bevaret, i andre tilfælde en lang stribe. Titler på arkivserierne kan variere, da der ikke gaves nogen standard på området, og det var op til godsejerne at arrangere deres papirer, som det passede dem.

Oftentimes vil du finde fæste- og skifteprotokoller, som også er de mest givende for slægtsforskere. Vi har allerede været inde på fæsteprotokollerne, og for skifteprotokoller vil jeg nøjes med at henvise til temaet i *Slægt & Data*, nr. 1 2016. Men der er mange andre arkivalier, som det er værd at kaste et blik på.

Jordebøger er fortegnelser over al bøndergodset under et givet gods, som med mellemrum blev udarbejdet, ofte med lidt varierende oplysninger. De indeholder dog altid fæsterens navn, gårdens beliggenhed og landgilde, ofte også hartkorn. Jordebøger er lavet, når godsejeren havde behov for det, så det kan være tilfældigt, hvad der findes. Da de er ordnet geografisk ef-

ter sogne og landsbyer/bebyggelser, er de en oplagt kilde, når det gælder om at skaffe sig et hurtigt overblik. En anden god ting er, at de ofte rækker længere tilbage end fæsteprotokollerne.

Der kan være særskilte protokoller for landgilde og hoveri, hvor du kan finde dine aners ydelser indført. Billedet viser en hoveriprotokol fra Gammel Estrup 1821-1823, altså efter at hoveriet blev reguleret, og her har hver fæster sin side, hvor det punktlig noteres, på hvilke datoer han har haft sine gang-, spand- eller pløjedage, og om de er brugt til høstarbejde, hegns vedligeholdelse, gødningsspredning eller andet.

Dato		Pløjning	Harvning	Tromling	Spand	Gang	Andet
Jens Nielsen	1821						
	1822						
	1823						

I hoveriprotokollen fra Gammel Estrup øst for Randers har hver fæster en side. Her kan vi se på hvilke datoer, Jens Nielsen har måttet møde. Under hver type arbejde: Pløjning, harvning, tromling osv. er specificeret om der er tale om pløje-, spand- eller gangdage.

Regnskaber og kassebøger ses også tit, ligesom der kan befinde sig akter fra retssager, skøder, taksationsforretninger og meget mere. Reserveruller har vi allerede været inde på. Det kan måske lyde kedeligt, når du lader øjnene løbe ned over et stort gods' mange arkivalier, men i princippet kan du aldrig vide helt, hvad der venter dig, hvis du tager et kig i dem. Jeg kan varmt anbefale at bestille arkivalier – måske bare af nysgerrighed. Du kan være heldig at falde over fantastiske oplysninger på aldeles uventede steder, og hvis arkivalierne findes online, er de bare et klik fra dig. Benyt dig af, at det er så let at tage et strejftog ind i godsernes verden.

Når det er sagt, bør du være opmærksom på, at hvis du ønsker det fulde overblik over et godsarkiv, er der ingen vej uden om Daisy. Arkivalieronline indeholder kun de digitaliserede arkivalier, og det er ikke nok. Det er heller ikke spor indviklet at bruge Daisy her.

Tema: Fæstebønder

Tast dit gods' navn i søgefeltet og klik derefter på *vis arkivserier*. Hvorefter du får det hele præsenteret og kan gå i gang med at udsøge, hvad der kunne være interessant for dig.

Hvor finder du arkivalierne?

En del er digitaliserede; det gælder især skiftearkivalierne, men også ved andre typer kan der være bid, og hvis du går ind via Daisy, vil du møde knappen *Læs arkivaliet*. Hvis du ikke er så heldig, må du bestille originalen, evt. til levering på den nærmeste læsesal under Rigsarkivet.

Men der er endnu en mulighed. Hos FamilySearch har man lagt en stor mængde digitaliserede danske godsarkivalier ud på siden www.familysearch.org. Du starter med at logge dig på (har du ikke et login, er det gratis at oprette det); under menuen *Search* vælger du *Records* og finder herefter frem til linket *Browse all published collections*. Du navigerer nu frem til *Denmark* og *Estate Records* og finder via amt frem til dit gods. Alt er ikke lagt ud, men du finder rigtig mange godser, og mange forskellige arkivalietyper er medtaget, ikke kun fæste- og skifteprotokoller. En lille anke er, at nogle arkivserier er bundtet sammen, fx jordebøger o. lign., så resultatet er, at du kan være nødt til at bladere gennem mange hundrede billedsider, der kan være lidt svære at orientere sig i. Men det skal ikke skygges for, at FamilySearch rummer en skattekasse af tilbud med nem adgang til arkivalier, som ikke findes på Arkivalieronline.

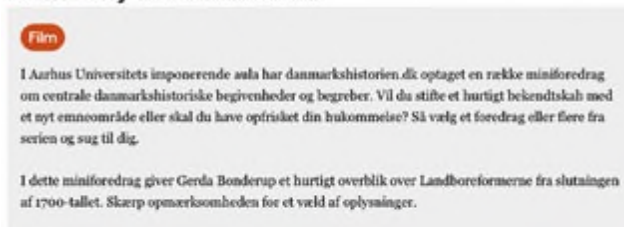
Husk også på, at der på diverse private hjemmesider, herunder fx lokalarkivers, kan ligge nyttige registre og affotograferede arkivalier. Du kan finde dem ved at google på et gods' navn og fx fæsteprotokol. Forsøg også hos Wadschier (<http://www.wadschier.dk>), der har et bredt udvalg af meget forskellige digitaliserede og/eller afskrevne arkivalietyper.

Læs mere

Der findes masser af litteratur om fæstevæsen, fra tunge videnskabelige værker til små letlæste hæfter. Der er også bøger, som handler om bestemte egne eller særlige emner. Hvis du søger på bibliotek.dk, så prøv med forskellige emneord, fæstevæsen, fæstebønder, stavnsbåndet, hoveri m.v. Det er også værd at søge i artikler, da der findes mange godbidder her.

Et godt sted at starte, som ovenikøbet er lige ved hånden, er Aarhus Universitets webside [\[storien.dk\]\(http://storien.dk\). Her findes et tema med titlen *Stavnsbånd og landboreformer 1733-1800*, som kommer rigtig godt rundt om emnet med saglige og letlæste artikler, skrevet af absolutte eksperter på området. En fin ting er de mange gengivelser af kildetekster, som forordninger, eksempler på fæstebreve m.v., som der linkes til på relevante steder. Siden er i øvrigt også god at gå til, hvis du har brug for en introduktion til andre perioder og begivenheder i danmarkshistorien.](http://danmarkshi-</p></div><div data-bbox=)

Miniforedrag - Landboreformerne

Film

I Aarhus Universitets imponerende aula har danmarkshistorien.dk optaget en række miniforedrag om centrale danmarkshistoriske begivenheder og begreber. Vil du stifte hurtigt bekendtskab med et nyt emneområde eller skal du have opfrisket din hukommelse? Så vælg et foredrag eller flere fra serien og sug til dig.

I dette miniforedrag giver Gerda Bonderup et hurtigt overblik over Landboreformerne fra slutningen af 1700-tallet. Skarp opmærksomhed for et væld af oplysninger.

På websiden danmarkshistorien.dk kan man bl.a. se små videoer med miniforedrag.

Ønsker du at vide mere om, hvordan hverdagslivet var for 1700-tallets bønder, kan Birgit Løgstrups *Bundet til jorden. Stavnsbåndet i praksis* (Landbohistorisk Selskab, 1987) anbefales. Den er skrevet i anledning af Stavnsbåndets ophævelse og fortæller levende om især karlenes forhold, illustreret med mange gode eksempler.

August Schmidt har i *Fra Hoveriets Dage* (Eget Forlag, 1957) samlet mange historier og erindringer fra folk, der selv har oplevet hoveriet eller husker, hvad deres forældre har fortalt.

Enkelte fæstebønder har efterladt sig skriftlige beretninger. *Fæstebonde i Nørre Tulstrup Christen Andersens dagbog, 1786-1797* er udgivet af Landbohistorisk Selskab 1976. En forkortet udgave forsynet med noter, *Sådan var det. En fæstebondes dagbog 1788*, kom 1987.

Racine, Rosine eller Rasmine?

Overraskende navneformer og problemer ved navnesøgninger i digitale kilder

K. D. B. Bengtson

Cand. mag. et phil.

Fhv. forskningsbibliotekar ved Det

kongelige Bibliotek, København

E-adresse: amkkb@dukamail.dk

Når man i *Dansk Demografisk Database* (DDD), typisk i folketællingsdelen og i andre personalhistoriske søgemaskiner undertiden kan lede længe eller ligefrem forgæves efter faktisk historiske personer – fx notoriske slægtninge – kan det skyldes flere komplicerende forhold. Lad mig indledningsvis illustrere det med en sydsjællandsk kvinde fra Rislev pr. Næstved, nemlig min morfars farmor (hun levede fra 1816 til 1871), hvis noget særegne navn, *Racine Caroline Ditlevsen*, har udgjort en sand hvæssesten for mit findetalent. Eftersom hendes forældre, Rasmus Ditlevsen (en opfindsom skriverkarl hos greven på Borreby Slot ved Skælskør) og moderen 'Sine' Kölnitz, ønskede at sætte et livslangt præg på hende, blev hendes fornavn sammensmedet af de parentale kaldenavne til det unikt fransk klingende pigenavn "Racine", nemlig således: Rasmus + Erichsine = Ras-sine = Racine. Det eneste, jeg forlods kendte til – rent navnemæssigt – var min tipoldemors irritation over og uvilje mod sit lovligt løjrlige navn, således at hun som voksen valgte at kalde sig Caroline til daglig. Dette navneskifte fik yderligere genklang, efter at hun i 1847 giftede sig med min tipoldefader, en *pater familias* af en skræddermester, Carl Plum Jørgensen (1821-1893), fra Fensmark ikke langt fra samme Rislev: Så hed ægteparret simpelthen Carl og Caroline! Gennem tidens københavnske folketællinger har jeg fundet Racine med diverse navnemåder, hvor man straks bemærker to forhold, dels at hendes navn skifter fra gang til gang, dels at samtlige er ukorrekte i forhold til døbenavnet:

FT 1834: "Rasmine Cathrine (...)"

(endnu næppe fundet, skønt RCD kom til København i 1832)

FT 1840: "Caveline Ditløvsen"

FT 1845: "Rasine Caroline Ditløvsen"

FT 1850: "Rosine Caroline Ditløvsen"

FT 1855: "Rasine Karoline Ditlevsen"

FT 1860: "Rasine Karoline Ditlevsen"

FT 1870: (ej fundet)

Eftersom efternavnet mangler i FT 1834, er den dér nævnte kvinde muligvis ikke min tipoldemor. Hvis nogen blandt læserne kan finde Racine i 1834 og 1870, vil jeg være dem taknemmelig. Måske burde man være avantgardistisk her og blot indtaste hendes rent faktiske fornavn?! Årsagen til, at det overhovedet lykkedes mig at

finde Racine i folketællingen 1840, var, at jeg kom i tanker om den gamle stregtegning fra 1859 af datidens gemtylige biedermeiersatiriker, Fritz Jürgensen, der var velbevandret i datidigt københavnsk bysprog og dermed også i stadens særnavnformer: På et fortov lader Jürgensen en lettere erotisk herre passere to unge københavnerinder i krinoline og sige et eller andet til dem. Her ved blues den ene smukke kvinde og fniser til den anden: "Gud, Caveline, hørte du, hvad han sæh?!"

Fritz Jürgensens tegning af Caveline og hendes veninde på spadseretur

Erichsine eller Sine?

Lad mig her fortsætte med Racines mor Erichsine, endnu en 'navneramt' kvinde med det (derfor!) foretrukne kælenavn 'Sine':

KB 1797: "Erichsine Giorgine" (Bendtsdatter Kølnitz)
(dåb)

- FT 1801: "Erichsine Georgia" (Bendtsdatter) (i Tybjerg Sogn)
- KB 1812: "Christine Georgine Bents Datter" (konfirmeret)
- KB 18???: (gift ved Næstved med forpagter Rasmus Ditlevsen)
- KB 1816: "Signe Ditlevsen" (ved datterdåb, nu gift for 1. gang)
- FT 1834: (ej fundet på Sydsjælland)
- FT 1840: "Georgine Kölnitz" (i København, fraskilt)
- FT 1845: "Erichsine Nielsen" (i København, nu gift for 2. gang)
- FT 1850: "Ernestine Georgine Nielsen" (i København)
- FT 1855: (ej fundet på Sydsjælland eller i København)
- FT 1860: "Eriksine Georgine Nielsen f. Kölnitz" (i Randers)
- KB 18???: (død etsteds formentlig i det østjyske)

De først originalt med pen og blæk håndskrevne indførsler (og siden de af frivillige indtastede navnedata) for både denne mor og denne datter viser, hvor heterogene oplysningerne er, hvad angår disse kvinders for- og efternavne. Problemet er, at det samme menneske kan have flere officielle og især officieuse *personnavne*, der hver især, enten samtidigt eller på et givet tidspunkt, er 'rigtige'. Det samme gælder i øvrigt for *stednavne*. Fx den nyere nordsjællandske kystby 'Hellebæk' kaldtes undertiden også for 'Kronborg Gevairfabrique', nemlig fordi byen som et sekundært fænomen langsomt voksede op rundt om de mange håndværkeres – bøsse-mageres og skæfte-mageres – værksteder. Det ene navn er således ikke meget rigtigere end det andet.

Auditive og visuelle problemer

Årsagerne til alle sådanne meningsforstyrrende navneproblemer er legio. For arkivalietypen 'folketælling' er der en grundlæggende 'audiovisuel' filtrering mht. de dér optrædende navnes pålidelighed. Først og fremmest har vi det ældre *auditive* problem, at en (typisk udensogns ankommende) folketællingskommisær jo gik fra dør til dør og udspurgte egnens – jo ham ukendte! – beboere, hvor denne fremmede næppe i alle tilfælde har hørt eller opfattet folks navne rigtigt. Og ifald det var en lokal, fx sognefogeden, der stod for FT-listerne, har han utvivlsomt i flere tilfælde sparet sig nogle hestekørsler ud til de allerfjerneste husmandssteder og blot forladt sig på sin (gode?) hukommelse, hvorefter vor tids slægtsgranskere nu må sidde og undre sig over hyppigt forkerte navne og skiftende livsaldre. Dernæst har vi det nye *visuelle* problem, at seriøse og tappert frivillige kildeindtastere undertiden kommer til kort over for en ældre håndskrift og desværre dermed læser (eller snarere tolker) sære eller ualmindelige navne forkert. Disse to sæt sproglige afkod-

ninger – gamle opfattelsesfejl og moderne aflæsningsfejl – udgør to filtre, der logisk nok konstituerer en stor part af de desværre ikke så få ukorrekte navne i Danmarks digitaliserede og med føje (også af udenlandske slægtsgranskere) så beundrede folketællingsskatte.

Flere navne

I det følgende vil jeg fremlægge syv forskellige problemfaktorer:

For det **første** kan én og samme ane have flere navne eller tilnavne end de umiddelbart kendte. Da jeg i København ledte efter min hustrus tyskfødte tipoldemor, Franziska Siegmund (død i 1906), var hun først ikke at finde i FT 1880, fordi hun dér var blevet noteret under det forbløffende navn "*Haborine Schlickting*". Det viste sig så, at hun havde været tidlig enke efter en stabstrompetér og musikdirektør Ludwig Schlichting (ikke Schlickting). Da hun i 1835 fødtes i Rendsburg, døbt hun – med fire fornavne – Franziska Haborina Catharina Friederica Siegmund (hvor Franziska Haborina jo er en bogstavelig opkaldelse efter den lille piges fornemste fadder, den langvejsfra tilrejsende embedsmand fra det østrigske, kejserlige hof, "*Herr Hofrath Franz Haber aus Wien*"). Og hvem kunne lige vide, at det skikkelige, københavnske bybud Edvard Olsen (1830-1898) med fast morgenplads ved Rundetårn – han, som regensianerne dengang kaldte "Rare Olsen" (og i tidens fylde blev til "Gamle Olsen") – bedst kan findes under sit fuldriggede navn, Carl Eduard Olsen Broch? Min østjyske forfader, Jens Lauritzen (1777-1859), omtales også "Jens Sinding" efter sit fødesogn. Og da en af mine landlige tipoldefædre, Hans Hansen (1840-1928), i 1868 flyttede fra Rudkøbing "helt over" (!) til Harpelunde på Vestlolland, blev han straks til "Hans Langelænder" dér i lollikkernes mund (et geografisk forskudt 'rigtigt' navn). Dennes søn, min iltre, lollandske oldefar med dåbspatronymet Christian Hansen (1870-1938), drog i 1890 vestover til Jylland, hvor han først kaldtes "Kristian Bødker" og siden "Kristian Foder-mester" (to professionelt forskudt 'rigtige' navne), sluttelig som pensionist de lokales da accepterende "Kræn Hansen" (jo et dialektalt forskudt 'rigtigt' navn). En af mine odenseanske stammødre (1724-1803) nævntes langtfra altid ved sit borgerlige, tyskagtige navn, Maria Dorothea Brandt, men også ved sin (dér i byen mere kendte) mands, Jens Beckers, erhverv: altså "Dorthe Handskemagers" (en typisk datidig art kvindesocial navneforskydning). Og den lærde købstadsstudent, Jens Hølgersen, fra provinsen skyndte sig – da han immatrikulerede sig ved universitetet – at latinisere sit landligt, vadmelsagtige navn til Johannes Olivarius, så han som kommende teolog kunne nyde des større respekt.

Øgenavne og forvanskninger

For det **andet** kan en ane have et øgenavn, der har fængeget og er endt med at blive hans daglige navn: Min silke-

borgske forfader, skovfogeden Jens Nielsen (1727-1806), kendtes dér bedre som "Jens Ulv", måske fordi han engang havde skudt en sådan, eller måske fordi et barsk udseende indgav andre frygt. En af mine østjyske forfædre, Søren Simonsen (1676-1772), var populær i herredet, fordi han drog rundt i sognene dér og var god til at underholde med sange, spøg og skæmt. Ham kendte datidens kirkebøger desårsag som "Søren Schiemt"!

For det **tredje** kan et sjældent navn fejlhøres, fejlhuses eller på anden vis forvanskes af en omvandrende travl, træet og måske til sidst også sulten folketællingskommissær: En Jonas Jepsen hastes så ned på listen som det mere gængse "Jens Jeppesen". En sagesløs Rasmine Olsen må dér på arket underkaste sig kønskifte til "Rasmus Olsen", og Diderik Jensen får et lige så overraskende hamskifte til "Jens Dideriksen". Videre hen blev mine to indvandrede aners, svenskeren Nils Jönssons (1798-1835) hhv. tyskeren Johann Heine-manns (1735-1804), navne fordansket til "Niels Jensen" hhv. "Hans Hejnemand", ligesom omvendt nordsjællænderinden "Kirsten Hansdatter" (død efter 1854) viste sig at være skåning og skulle være blevet søgt under sit rette navn Kjersti Hansdotter.

Stavesjusk og indtasterpedanteri

For det **fjerde** kan folketællingskommissæren have været svag i det rent skriftsproglige, enten medfødt dyslektisk eller kommet så meget på afstand af sin ungdoms skolegang, at han ramler ud i uundgåelige fejl. Så kan Amalie blive udstyret med en stum konsonant: "Hamalie", så kan Cordelia blive noteret vansiret ned som "Chodelie", så kan Sofus forvandles til "Sjofus" (sågar "Schouvfus"), og så kan Vilhelm blive til "Vilmhelm" (sågar "Vilhemlem"). Alt i alt bliver således fejlstavede personer næppe fundet af en autoritært indstillet slægtsgransker, der alt for tillidsfuldt sidder ved computeren og søger personnavne i blind tillid til, at datidens FT-kommissærer har vidst, hvad de gjorde, da de gjorde det!

For det **femte** kommer en uventet vanskelighed i form af rigide indtastninger, fordi en primitiv søgningsrobot ikke søger fonetisk (eller her snarere grafematisk) og – dermed overpræcist – opretholder en 'überfein' skelnen mellem to versioner af selvsamme bogstav. Det længe forsvundne ægtepar, Søren og Øllegård materialiserer sig så som "Sören" og "Öllegaard"!

Kvalificerede bud?

For det **sjette** – og her bliver det igen kritisk – kan en nok så ivrig, men desværre også knap så skriftlærd indtastningsvolontør have fejllæst den gamle blækskrift og noteret så i god tro, hvad der i virkeligheden blot er hans bedste bud! Så ender primærkildens korrekte navneform Lichtenstein som "(Johan Ludvig) Liehtenstein". Og så bliver et sjældent efternavn som fx Svitzer til "Svitren" og sågar til det (skulle man ellers tro) utænkelige "Svi-

trerl". Mens Fredrik Clavesen ender i databasen som det mere forventelige navn "Frederik Clausen". Her gælder det typisk, at et usædvanligt navn bliver normaliseret (vulgariseret) til et hyperfrekvent og mere gængs navn. Dette fænomen, en af skriveren selv sprogligt uerkendt udjævningsmekanisme, kender professionelle filologer fra videnskabeligt arbejde med middelalderlige håndskrifter – kvalificeret gættekritik *alias* konjekturallæsning – hvor et originalt ældre manuskript fra måske 1200-årene for længst er gået tabt, men nu skal forsøges rekonstrueret ud fra en sammenligning af to yngre (svagt divergerende) afskrifter fra måske 1300-årene. Her lyder den vanlige filologiske tilbageførelsesformel, at den vanskeligste (dvs. den mest sjældne) læsemåde i regelen er den rigtige. I det ene manuskript står der fx Jehan, i det andet står der Johan. Hvad var så det ældre manuskripts originale navn? Ingen munk ved sin skrivepult og fulde fem ville ændre et mandnavn fra noget almindeligt som Johan til noget ualmindeligt som Jehan (jo en ældre form af Jean), men det modsatte kunne sagtens hænde! Det mest sandsynlige er derfor, at der i det ældste manuskript har stået Jehan.

For det **syvende** indtræffer der aldeles lavpraktiske slåfejl under volontørens sluttelige og undertiden lidt for hastige indtastning til brug for søgemaskinen, således at Maren bliver til "Marne" og Anton bliver til "Atnon". Her er der tale om, at navnestoffet bliver anskudt på målstregen: Uheldigvis kan navne nå at blive vansiret i slutfasen lige før offentlig brug!

Fejltolkede bogstaver

Da jeg for nylig granskede i min fynske håndværker- og militærslægt Becker, varede det ikke længe, før jeg måtte ty til min fantasi for at få de allersidste af mine ældre familiemedlemmer med. Da mine slægtninge ikke altid kunne findes under navnet BECKER, måtte jeg søge på nærliggende sideformer som BEKKER, BECHER, BECHER og sågar BÆCCHER. To medlemmer af Becker'ne vedblev imidlertid at gemme sig, hvorfor jeg måtte benytte mig af nogle mindre sandsynlige, grafematiske gæt. Da et håndskrevet 'r' kan ligne et 'n' og dermed snyde indtasteren, prøvede jeg at søge på BECKEN, og så dukkede personen herligvis op! En anden afdød og ligeså sig fjælende slægtning udviste dog endnu større genstridighed mod at blive fundet, hvorfor der måtte kraftigere lud til, hvad angik min skriftstrategiske indsats, nemlig sådan: Det håndskrevne 'c' udstyres tit med et lille diakritisk tegn over hovedtegnet, så ifald en mindre kyndig kildeindtaster her kunne finde på at læse et sådant krusedullet 'c' som et overprikket 'i', prøvede jeg – logisk nok – at søge på det ikkeeksisterende efternavn BEIKER. Jo, *heureka*, minsandten succes igen! Som man ser, rigtignok en – både håndskriftligt og sprogkonjunkturalt – nok så krævende søgeproces, men (som man nu ser) også nyttig og resultatgivende!

I det følgende vil jeg oprulle nogle sproglige forvekslingsmuligheder i ældre og yngre dansk sprog (efter 1700), både i almen struktur og belagt med helt konkrete eksempler:

De tre dobbeltvokaler a/a, ø/ø og å/å:

Det største vokalproblem i det danske sprog er, at vi har tre fonologiske a'er, men kun ét skrifttegn, nemlig bogstavet "a". For det første har vi et åbent, mørkt, europæisk a (som fx i ordet 'kam' og 'lang'). For det andet har vi et lukket, lyst, særdansk a (som fx i ordet 'han' og 'vand'). For det tredje har vi det lukkede, flade (også særdanske) a (som fx i ordet 'hane'). Men i alle tre tilfælde skrives disse hørbart forskellige a-kvaliteter med bogstavet "a". Ovennævnte åbne a er mørkt og lyder som bogstavforbindelsen /a+r/. Derfor kan skolebørn og ordblinde finde på at skrive ordet 'kam' som "karm" og 'lang' som "larng". Det betyder omvendt, at lydforbindelsen /ar/ fejlagtigt kan komme ned på papiret som blot "a". En klassisk stavfejl er således "Magrete" for pigenavnet Margrete. Mange kvinder med dette navn bliver af slægtsgranskere tit aldrig fundet i de digitale søgemaskiner, fordi den autoritært indstillede gransker alt for tillidsfuldt undlader at søge på den ukorrekte (men sandelig meget hyppigt optrædende) navneform "Magrete". Det samme ses i andetledet "(Berren)hat" for drengenavnet (Bern)hard!

Dobbeltsystemet fortsætter mht. det danske sprogs to ø-nuancer (det lukkede ø fx i ordet 'øde' kontra det åbne ø fx i 'høne'). Prøv at bytte om på ø-lydene i de to ord! Så kan man tydeligere høre, at dansk har to forskellige lydende ø'er! Endelig gælder det samme for de to å-kvaliteter (som fx det lyse å i ordet 'ål' og det mørke å i bynavnet 'Ålborg'). Denne dobbelthed giver ophav til fx den fejlstavede version "Aarlborg". Prøv igen – lydigt – at ombytte de to å'er i disse to ord, så indser man vokalforskellen!

Lukning af fortungevokalen e til i:

Giorg = Georg; Rigina = Regine.

Lukning af fortungevokalen æ til e:

Nestved = Næstved.

Åbning af fortungevokalen i til e:

Bergitte = Birgitte.

Åbning af bagtungevokalen u til o:

Gudron = Gudrun; Lodvig-Lodevig = Ludvig.

Åbning af bagtungevokalen o til å:

Daarte = Dorte; Taarvald = Thorvald; Haarsens = Horsens.

Forveksling af e og 'schwa'-agtig vokal eller reelt neutral 'schwa'-vokal:

Ditløv = Ditlev; Frederiksøn = Frederiksen; Herløv = Herlev.

'Jokeren' e:

Heinderich = Heinrich; Jøergen = Jørgen; Lodevig = Ludvig; Nils = Niels.

Andre vokaludviklinger:

Metea = Mathea; Thorvold = Thorvald.

Den konsonantiske halvokal w/u:

Klaves = Klaus; Lauvra = Laura; Lavrene = Laurine; Pouvline = Poulina.

Den konsonantiske halvokal j/i:

Christjan = Christian; Giertrud = Gjertrud; Henrijette = Henriette; lens = Jens; Tybjerg = Tybjerg.

De tre parvis klusilkonsonanter p/b, t/d, k/g:

Eduart = Edvard; Jakop = Jakob; Bertholt = Berthold; Laurits = Laurids; Peter = Peder; Matilte = Mathilde; Theobalt = Theobald; Georgk = Georg.

Det labiodentale konsonantpar f/v:

Ditlef = Ditlev; Herlef = Herlev; Søfren = Søvren (= Søren); Søvren = Søfren (= Søren).

De fire nasalkonsonanter m/n/nd/ng:

Anners = Anders; Hermam = Herman; Iner = Inger; Linge-mand = Lindemann.

De sibilantiske konsonanter s/c/z:

Beatrise = Beatrice; Cesilie-Seselie = Cecilie; Matz = Mads; Scharles = Charles; Scharlotte = Charlotte; Sjo-fus-Schouvfus = Sofus; Zidsel = Sidsel.

Palatalisering af de to velærkonsonanter k og g:

Gjertrud = Gertrud; Kiersten = Kirsten; Kjøbenhavn = København; Kjøge = Køge.

Det faryngeale (men ikke altid hørlige) pust h:

Chatarine = Catharine; Hamalie = Amalie; Pehr = Per; Thage = Tage.

Andre stumme konsonanter (den gamle nasaleringsmærke d):

Annerds = Anders; Bodild = Bodil; Hendrich = Henrik; Hendriete = Henriette.

Forenklinger (elisioner, ellipser):

Ana = Anna; Asens = Assens; Birgite = Birgitte; Didrik = Diderik; Emanul = Emanuel; Ferdnand = Ferdinand; Ferrik = Frederik; Jochim = Joachim; Johane = Johanne.

Fordoblinger (forziringer):

Francisska = Franciska; Jøørgen = Jørgen; Kattrine = Cathrine; Larssen = Larsen; Laars = Lars; Rudolff = Rudolf; Sørrine = Sørine.

Labilitet mellem k og c/ch/ck:

Carline = Karline; Cnud = Knud; Diderich-Didric = Diderik; Henricke = Henrikke.

Kælenavne:

Beth(en) = Elisabeth; Cille = Cecilie; Dorthe = Dorthea-Dorothea; Elsabe = Elisabeth; Else = Elisabeth; Fine = Josefina; Frits = Frederik; Gorm = Guttorm; Hans = Johannes; Jens = Johannes; Jokum = Joakim; Jonna = Johanne; Kim = Joakim; Kirsten = Christine; Kirstine = Christine; Laurs = Laurents-Laurids; Leise = Lise; Liese = Lise; Lisa = Elisabeth; Lone = Abeline; Mie = Marie; Mine = Vilhelmine; Mons = Mogens; Maanssine = Mogensine; Ole = Oluf; Per = Peter-Peder; Rie = Marie; Rikke = Henrikke; Soffy = Sofie; Søren = Severin; Sidsel = Cecilie; Sørrine = Severine; Trine = Katrine-Cathrine; William = Wilhelm.

Arkaiske former:

Ane = Anne; Boel = Bodil; Carel = Carl; Charel = Carl; Christen = Christian; Christopher = Kristoffer; Eduard = Edvard; Georg = Jørgen; Gunner = Gunnar; Ib = Jeppe; Jürgen-Jyrgen-Jörgen = Jørgen; Maria = Marie; Matz = Mads; Pael = Poul; Pofuel = Poul; Povel = Poul; Sophie = Sofie; Søfren-Søvren = Søren; Thorald = Thorvald; Taarenby = Taarnby.

Dialektale former:

An = Ane; Caveline = Caroline; Knusine = Knudsine; Kræn = Christian; Lavs = Lars; Nis = Niels; Wolle = Ole.

Misopfattede navne:

Alixsander = Alexander; Benedighe = Benedikte; Berrenhat = Bernhard; Ciecilie = Cecilie; Hjaulmar = Hjalmar; Vilmhelm-Vilhlem = Vilhelm.

Flere forvanskninger i kombination:

Bergite = Birgitte; Bertte = Birte; Cerstine = Kirstine; Chodelie = Cordelia; Ditmand = Dittmann; Heinderich = Heinrich; Josepfine = Josephine; Karrel = Carl; Lodevig = Ludvig.

Hvad angår sjældne efternavne, må man også indstille sig på også adskillige versioner af disse. Se blot på den danske kunstnerfamilie Jerichau, der menes oprindeligt at stamme fra en tysk adelsslægt ved Magdeburg. Familiens første kendte mand på dansk grund var korporal i Assens Johann Jochim JERICHOW (levede 1750), der

imidlertid også kendes som Johan Christian (!) JERICHO og sågar bibelskklængende som Johan JERICO. Siden dennes søn, Carl Christian (1767-1821), har korporalens efterkommere overvejende kaldt sig JERICHAU, fx maleren og billedhuggeren Jens Adolf Jerichau (1816-1883).

Min sydsjællandske tipoldemoders oprindeligt østrigsk slægt stammer fra en tysk 'gevorben' lejesoldat (en såkaldt 'rødkjole' med musket, rumpetaske og hvidpudret hårpisk), som bl.a. den danske kong Christian VII importerede fra visse tyske storbyer til sine provinsielle landmilitser, men hvis familie atter stammede fra den lille bjerglandsby *Kollnitz* mellem byerne Linz og Wien i Niederösterreich. Familiens medlemmers lange rejse gennem Tyske Rige op til Danmark har imidlertid gjort, at deres fælles efternavn har undergået betydelige forandringer. Lad mig derfor slutte med at vise, hvorledes et markant slægtsnavn som dette Kollnitz gennem de forgangne 250 år er blevet forvansket og varieret sågar i det næsten uendelige, således at de mange navnevarianter kan ende med at udgøre et helt pandæmonium for autoritære slægtsgranskere, der i stedet for må mobilisere fantasi til at søge på alle de navneversioner, der er endt med at eksistere:

Fra det originale navn KOLLNITZ videre til de foreløbig 30 manifesterede sideformer KOLLNITZ, KOLLNITS, KOLLNITS, KØLLNITZ, KØLNITZ, KÖLNITZ, KØLLNITS, KØLNITS, KØLNITS, KJØLNITS, KULNITZ, COLLNITZ, COLNITZ, COLNITS, GØLLNITZ, GØLNITZ, GØLNITZE, GJÖLNITS, GULLNITZ, GOLLNITZ, GOLNITZ, GYLLNITZ, GYLNITZ, HOLNITZ, HØLLNITZ, HØLNITS, HØLNITS, derudover aflæsnings- og dermed indtastningsfejlen MØLLNITZ samt den yderligere overraskende navneform KØHLNÆS og sågar den nærmest halsstarrigt uigenkendelige navneafvigelse KODSVAD. Denne brogede navnepalet er, hvad jeg – blot i dette navnetilfælde – har været oppe imod. Ved hjælp af mine (ovennævnt systematiserede) sproglige forskydningsregler og derivative muligheder har den grundige slægtsforsker nu større chance for at finde nogle flere af de navnemæssigt camouflerede personer, der uundgåeligt gemmer sig i vore jo så gavnlige, digitaliserede arkivfonde.

Nede i en slægtsgranskers tornyster hører således ikke kun genealogisk entusiasme, årvågenhed, ihærdighed og held (grænsende til Dickensk 'serendipity'), men også solid skriftkyndighed (indgående kundskab om ældre håndskrivning), en ikke ubetydelig viden om ældre dansk sprog og dertil – når det gælder digitale navnesøgninger – en i sagens natur tit eventyrlig opfindsomhed og kombinationssans, sådan som vi har set det hos Havnbjergsmedens opvakte søn: min her i artiklens indledning omtalte tiptipoldefader Rasmus Ditlevsen (1779-1841), grev Castenschiolds nok så sprogsprælske og navnefikse skriverkarl på Borreby Slot.

Historien om et lille brev fra 1893

Af **Sven Poulsen**
Birkholmsvej 25, 2800
Kgs. Lyngby
Tlf.: 45881768,
e-mail: sven-p@adr.dk

En filatelistven, Svend Nyholm, fik en lille kuvert med amerikanske frimærker iblandt nogle købte frimærker. Til sin store overraskelse opdagede han, at en "måske" slægtning havde sendt brevet den 30. september 1893 til sin efterladte veninde, Elise Sechere hos Fru Michelsen, Udbyhøjvej No. 8 i Randers, Danmark, Europa. Af-senderen var Carl Nyholm c/o Isaac Ross, Opelika, Alabama, North America. Frimærkerne er stemplet i Henderson, Kentucky den 1. oktober, i New York den 4. oktober (på bagsiden), ankomststempellet i Randers den 18. oktober og igen på bagsiden et stempel fra danske Ørsted, hvor datoen ikke kan læses.

Hvorfor til Ørsted? Jo, da Carl havde forladt Danmark, var Elise ung pige i huset hos Fru Michelsen, og han vidste ikke, at hun i mellemtiden var flyttet derfra. Brevet er derfor af posten i nederste venstre hjørne omadresseret til Ørsted (Ørsted Sogn, Rougsø Herred, Randers Amt), hvor man var vidende om, at der boede en familie Secher. Her boede telefonbestyrer Jacob Ancher (Anker) Se-

cher med sin familie, men i folketællingsåret 1890 var kun datteren Marie på 20 år hjemme. I kirkebogen for Ørsted finder vi i året 1865 en Mathia Elise Secher født den 12. oktober. Vi må derfor antage, at brevet er kommet frem til modtageren, men meget forsinket, på et tidspunkt, hvor hun er 28 år gammel.

Carl Nyholms rejse til USA

Ved søgning efter ham i Opelika, Alabama, USA (et handelscenter og jernbaneknudepunkt) i perioden 1893 til 1900 finder vi ikke ham, men dog Isaac Ross, der ved folketællingen 1900 bor Precinct 2 (north part excl. Opelika city) med hustruen Belle og børnene Isaac M, Walter og Elua Ross. Isaac Ross er født 25. april 1847 i Alabama og altså knap 45 år, da Carl Nyholm bor hos ham. Han bliver først gift med Bella M. Allen den 9. januar 1894 i Montgomery, Alabama, altså året efter at Carl har boet hos ham. Isaac dør den 21. marts 1902, kun 55 år gammel og bliver begravet i Opelika, Lee County i Ala-

bama (familysearch.org). Mange i Sydstatene med efternavnet Ross er efterkommere fra Afrika, men Isaac er hvid med en far fra South Carolina og en mor fra Georgia. Enken Bella Allen Ross dør den 6. januar 1946 i Montgomery, Montgomery County, Alabama i en alder af 85 år (født 1861).

Søgning efter Carl bringer os derfor til Udvandrerdata-basen, hvor vi finder ham udrejst 16. august 1892, 24 år gammel, altså året før brevet afsendes til Elise. Han er på det tidspunkt mejerist og vil til Pulaski i Tennessee med skibet Island. Han ankommer til USA med en enkelt kuffert den 3. september 1893 via Ellis Island og angiver at kommet fra Vejle. Men han har øjensynlig været hjemme på besøg senere, for allerede den 16. januar 1896 rejser han med skib (indirekte, som betyder, at båden IKKE sejlede direkte fra København til fx New York, men sejlede via fx Göteborg, Hull, Bremen etc.) tilbage til Amerika, nu som landbruger, men denne gang med kurs imod Nashville, Tennessee. Atter kommer han fra Vejle.

Så hvad er der sket i mellemtiden?

Hvem var Carl Nyholm?

Folketællingerne i 1900 og i 1890 giver ikke noget resultat på Nyholm i Vejle. Men i folketællingen 1880 finder vi ham boende hos bestyreren af Aalborg Handelsskole, Herman Wenzel Emanuel Møller, hvor han er indskrevet 11 år gammel som discipel i Aalborg Forberedelsesskole, og hvor broderen Johan Christian på 13 år er discipel i

Aalborg Kathedralskole. (Aalborg, Fleskum, Aalborg Købstad, løbe nr. 7247 hhv. 7246). Carl er født omkring 1869, broderen 1867 begge på herregården Baggesvogn mellem Astrup og Bindslev i Sindal Sogn, Vennebjerg Herred, Hjørring Amt.

Baggesvogn ejes 1837-1867 af Johannes Christopher Nyholm (1803-1867), gift med Adelaide Margrethe Bang (1804-1861). I 1845 er der flere end 40 ansatte på herregården.

Den 29. april 1832 bliver der født en søn, der døbes Hans Christian Nyholm (1832-1914). Han overtager herregården efter forældrene og står som ejer i årene 1867-1880.

I Sindal Kirke bliver der 4. september 1868 fremstillet en den 10. april 1868 hjemmedøbte dreng ved navn Carl Nyholm, født den 9. april 1868 som søn af Godsejer Hans Christian Nyholm, Baggesvogn, og hustru Christiane Laurette, født Schibsbye, 39 Aar (1829-1913).

I 1890 finder vi Carl Nyholm som mejerist blandt 13 tjenestefolk hos landmand Christian Adolph Friis (58 år) på herregården Julianeholm i Vivild Sogn, Randers Amt (nu: Norddjurs Kommune). Herregården ejes 1880-1900 af hustruen Mariane Jessen, gift Friis, hvorefter sønnen Niels Christian Adolph Jessen-Friis står som ejer 1900-1939.

Det må antages, at Carl har lært Elise at kende i sine år på Julianeholm og tager hjem til Danmark i slutningen af 1895 for at hente hende, da han sikkert ikke har fået

svar på sit brev fra 1893. Men han erfarer, at Mathia Elise Secher (1865-1920) allerede den 10. december 1893 har giftet sig i Ørsted Kirke med cand.theol. Christian Martin Schmidt, kapellan i Hyllested (Sønder Herred, Randers Amt) (senere sognepræst og provst), altså 1½ år efter at Carl Nyholm rejste til USA og omkring 1½ måned efter at brevet formodentlig er kommet frem til hende.

Hvor blev Carl Nyholm af i USA?

Ved søgning på hjemmesiden for Indvandring i USA via Ellis Island er Carl Nyholm kun registreret indrejst den 3. september 1892. Ved hans udrejse fra Danmark den 16. januar 1896 ses han ikke indrejst via Ellis Island, New York, USA. Han ses heller ikke ankommet via andre havne i Amerika (familysearch.org).

Kan det skyldes, at han tidligere er blevet registreret og 2. gang kommer som almindelig passager? Eller er han død under rejsen tilbage til Amerika? Eller er han ikke taget af sted?

Den videre søgning efter Carl Nyholm og hans virke bringer os til København, hvor han i perioden primo maj 1900 til ultimo august s.å. af Politiet er registreret som sproglærer. Han flytter 2. maj 1900 fra Nylandsvej 40 på Frederiksberg til Nyhavn 42 B, 3. hos restauratør Hansen og igen 29. august s.å. til Herluf Trolles Gade 19, stuen hos Petersen. Han er rejst derfra inden folketællingen 1. februar 1901 og er IKKE fundet registreret noget sted i Danmark ved denne folketælling.

I stamtavlen for slægten Nyholm noteres, at han var musklærer i Aarhus. Efterfølgende søgning bekræfter hans ophold i Aarhus i perioden 1908-1936, hvor han som ugift musik- og sproglærer boede i Bruunsgade nr. 62, i nr. 53 og senest i nr. 55.

Hvor og hvornår han døde er ikke oplyst i slægtstavlens. Men i kilden Sejrs Sedler (www.sejrssedler.dk/) omtales en notits i Aarhus Stiftstidende den 7. aug. 1936 (ikke fremfunden), som antages at være en omtale af

hans bortgang. Men et dødsfald omkring den tid er ikke fundet registreret i flere af kirkebøgerne i Aarhus amt. Han var på det tidspunkt knap 66½ år gammel.

Via kilder på Nettet kan man få lidt oplysninger om, hvad han bl.a. beskæftigede sig med i Aarhus.

Fra AarhusWiki: English Club i Aarhus blev stiftet i 1915.

Efter mere end et års tilløb grundet krigen blev English Club i Aarhus stiftet i 1915. Der blev holdt konstituerende generalforsamling 22. april 1915 i Amaliegades Forsamlings-bygning.

Foreningens formål var, at den ved hjælp af bibliotek og aftenunderholdning skulle fremme interessen for engelsk i Aarhus. Til den første bestyrelse blev følgende valgt: hr. konsul og mægler Carl Georg Edvard von der Hude, musklærer Nyholm, korrespondent Bradfield, bankassistent M. Madsen og biblioteksassistent Hansen.

Medlemstallet var omkring 80.

Således fra Aarhus Stiftstidende den 28. sept. 1916: Aarhus fri Kirkesamfund holdt sin 14aarige Stiftelsesfest i Tirsdags i Kirkesalen i Posthusmøgen. Der var Foredrag af Hr. Høgsted samt udmærket Koncert, arrangeret af Musklærer Nyholm. Aftenen sluttede med Fælleskaffe 150 Mennesker overværede Festen.

Efterskrift:

Det har vist sig, at Carl Nyholm ikke er en del af min vens slægt, som stammer fra gården Nyholm i Høje, Lunde Sogn ved Svendborg omkring 1750, men han indgår i min egen stamtavle som familie til min fars tante Gorris, født Georgine Vilhelmine Christine Nyholm (1865-1964), gift 1892 i København med Alexander Carl Einer Poulsen (1858-1940).

Som filatelist undrer vi os over det brune frimærke fra Chile på kuvertens forside. Da brevet ikke har været via Chile, og stemplet ikke har sværtet kuverten, antager jeg, at Carl har sat det på som souvenir til sin troløse elskede Elise i Randers.

Bente Klercke Fonden

Slægts- og lokalhistorikere over hele landet kan søge Bente Klercke Fonden om støtte til udgivelse af slægts- og lokalhistorisk litteratur.

Fonden yder tilskud til selvstændige, trykfærdige bøger, ikke tidsskrifter, og kun til årbøger, hvis en enkelt årgang behandler et særligt tema eller lignende. Der kan undtagelsesvis gives støtte til andet end bøger, eksempelvis lyd gengivelser og film.

BENTE
KLERCKE
FONDEN

På Fondens hjemmeside www.klercke-fonden.dk kan ses, hvad der tidligere er givet støtte til.

Der ydes almindeligvis støtte op til 20.000 kr. Ansøgningsfristerne er 1. marts og 1. september, og der skal søges på særlige skemaer. Med skemaerne skal følge en kopi af manuskript og to tryktilbud.

Ansøgningsskema kan hentes på hjemmesiden www.klercke-fonden.dk eller fås ved henvendelse til fondens formand, som også besvarer evt. spørgsmål:

Tove Glud Rasmussen, Grøndalsvej 94, 8260 Viby J.
Telefon: 86 14 43 11.

E-mail: mailboks@klercke-fonden.dk.

Mine første erfaringer med en DNA-test

Af Erik Zinck
erik@ezina.dk

I Slægtsforskeren 2/2017 var et oplæg om DNA i slægtsforskningen. Da der yderligere i et nyhedsbrev 24.11 blev annonceret rabat på DNA test, sprang jeg på.

Det tager jo lidt tid at få testsættet sendt og efterfølgende at vente på svar, men 27.01.18 kom det.

Det indeholdt bl.a. en liste med matches graderet dels efter cousin niveau 2–5, dels efter antal Shared Centimorgans og Longest block fælles. I mit resultat var højeste centimorgans 82 med longest block 39. Ham kunne jeg desværre ikke stedfæste. Men der er måske tale om noget, "der ikke står i kirkebogen?" Eller har jeg overfortolket 82 centimorgans som nært beslægtet?

For de matches, der har cousin niveau 2-4 skulle, man tro, der var en del, man kunne genkende fra sit slægts-træ. Jeg har trods alt over 1200 personer logget i mit træ. Men ud af de 663 matches var der kun 1, som jeg ifølge det uploadede slægtstræ kunne finde i mit eget, og det var på tipoldniveau. Derfor synes betegnelsen cousin niveau 2 ikke rigtigt at passe. Hans centimorgans var 63 og longest block 24.

Tipoldefars søster

Det må vel skyldes, at de fleste, der har fået deres DNA testet hos FamilyTreeDNA er amerikanere og derfor langt fra mit hovedsagelig danske slægtstræ. Mange af de testede har ikke uploadet eget slægtstræ eller har gjort træet privat. Så kan man jo ikke sammenligne. Det brugbare resultat var altså – som det også antydes i artiklen – skuffende.

Men der var trods alt en match, hvis tipoldemor var søster til min oldefar, så ham kontaktede jeg pr. mail. Jo, han var skam meget interesseret i danske slægtninge, så jeg sendte ham informationer om hans tiptipoldeforældre og faktisk også om hans oldeforældre, som jeg havde i mit slægtstræ. Dem manglede han også informationer om. Jeg sendte ikke alt, hvad jeg ved om hans forfædre, da jeg – belært af erfaringen – ikke skal sende det hele første gang, da man så sjældent får noget til gengæld. Derfor bad jeg så ham om information om hans slægt i USA. Indtil videre uden resultat, så nu får vi se.

Oprindelse i Norge og England

Denne test var en såkaldt autosomal test, hvor man skulle finde slægtninge både på fædres og mødres side og hermed ens slægts oprindelser. I svaret er angivet geografiske områder, hvor det meste af ens DNA stammer fra (knappen MyOrigins). Det var angivet til Norge og England. Jeg kan dog forstå, at når der i svaret står Norge, så menes Skandinavien. Men jeg har ingen kendte slægtninge, hverken i Norge eller England. Til gengæld har jeg mine aner i Danmark og Tyskland (Holsten). Der stod også kun 1 % asiat, og det skal nok passe.

Så alt i alt har det ikke givet mig så meget nyt. Efterfølgende har jeg derfor bestilt en Big Y-DNA test, som skulle give den fædreline i mindst 6-8 generationer. Den kan laves på det samme testsæt, så man ikke skal indsende en ny. Denne test skulle give større mulighed for at sammenligne med mit eget træ, som også dækker 8 generationer af Zinck-slægten.

Men heller ikke denne test gav brugbart nyt til mit slægtstræ. Jeg er i hovedgruppe R-M269, og med 12 såkaldte markere er der 11 matches, hvoraf ingen er kendt for mig. Den viste dog, at jeg er i en anden mandlig hovedgruppe end den "mistænkte" fra den første test. Der kunne altså ikke være tale om et "sidespring". Blandt de matchede var et par fra Danmark, men ellers var de fra Sverige, Finland og USA.

mtDNA-test

Da jeg nu var så godt i gang, bestilte jeg også en mtDNA-test. Dette DNA arves kun fra mødre til børn af begge køn. Her kom jeg i haplogruppe H6a1b2, og der blev listet over 150 matches. Igen ingen, der passede i mit slægtstræ. Et enkelt kendt navn på en anden slægtsforsker dukkede op, som jeg kontaktede. Men ingen af os kunne se forbindelsen.

Så kort sagt er det ikke så meget supplement til slægtstræet disse tests har givet. Men hos FamilyTreeDNA følger de op, når nye personer bliver testet. Så hvis flere danskere lader sig teste, vil der formentlig dukke mere brugbare resultater op.

Bestil et besøg fra bestyrelsen.

Vi kommer gerne og besøger jeres forening og fortæller om de gode tilbud, Danske Slægtsforskere har til foreningen og dens medlemmer. Kontakt formanden, Kirsten Sanders, KIS@slaegt.dk, eller næstformanden, Per Andersen, PAN@slaegt.dk, for en nærmere aftale.

Sådan kan du sikre dine slægtsdata for eftertiden

Af Tom Christensen
Skelagervej 196 C
8200 Århus N
tomchristensen8200@gmail.com

“Det er en ringe slægt, der ikke har slægtsminder, og det er en ringe slægt, der ikke efterlader sig sådanne. Men den mand og den slægt er endnu ringere, som ikke vil værne om sine minder, så de kan gå videre til børn og børnebørn, slægt efter slægt”. Citat J. C. Christensen.

I Slægt & Data, årgang 31, Nr. 3, 2016 havde Peter Kelstrup et indlæg, Mine erfaringer med at lave slægtsbøger. Dette indlæg har jeg gemt, da jeg på daværende tidspunkt havde planer om at sikre mine data og få trykt en slægtsbog, når jeg følte, at tiden var til det.

Nu her i 2018 er jeg klar. Selv har jeg rundet de 65 år og er ved godt helbred, men man ved jo ikke, hvad dagen i morgen bringer. Så jeg følte, at tiden var inde til at sikre de mange slægtsdata, jeg havde oparbejdet gennem årene.

Med baggrund i Peter Kelstrups indlæg begyndte jeg at undersøge markedet for at få trykt en slægtsbog. Efter at have gennemgået flere forskellige muligheder fandt jeg frem til et firma, LaserTryk, som tiltalte mig. Blandt andet på grund af, at arbejdsgangen så ud til at være enkel, og at det var beliggende tæt på, hvor jeg selv bor.

Ifølge deres hjemmeside skulle de blot modtage en pdf-fil med de data, jeg ville have trykt. Jeg ringede til firmaet for at få nærmere oplysninger om det videre forløb m.v., og det endte med, at jeg gik i gang med at forbedre den videre proces.

En plan måtte der til, for hvad jeg ville opnå. Det blev til:

- En trykt slægtsbog med mig selv som hovedperson med efterfølgende personer i direkte linje fra mig. Denne bog skulle så gives som gave til mine børn og børnebørn.
- Sammen med bogen skulle de også have et USB-stik indeholdende:
 - Den trykte bog i PDF-format.
 - En Gedcom-fil med en fotomappe, der kan bruges i et slægtsforskningsprogram.
 - Diverse PDF filer i rapportform, hvor børn og børnebørn selv er hovedpersonerne.

Med ovenstående følte jeg, at de ville have et materiale, som de kunne få meget glæde af. Hvis ikke nu, så måske på et senere tidspunkt i deres liv. Samtidig havde jeg sikret mig, at mit store arbejde ikke ville gå tabt.

Jeg vil nu beskrive, hvordan jeg tacklede processen.

Første del omhandler udarbejdelsen af rapporten, der ligger til grund for den trykte bog. Anden del omhandler forordet til bogen. Tredje del omhandler trykningen af bogen. Fjerde del omhandler tilbehør m.v.

Første del

Jeg bruger programmet Family Tree Builder (FTB) fra MyHeritage, hvorfra man kan generere en rapport i bogform.

Denne rapport har dog sine begrænsninger, så for at få det fulde udbytte skal man opgradere og købe det fulde program, The Complete Genealogy Reporter Builder (TCGRB), og installere dette. Prisen på US \$ 34.95 er et engangsbeløb og er givet godt ud.

Efter at programmet er installeret og aktiveret, åbnes FTB og fra menuen vælges Rapporter og dernæst Rapporter i bogform. Her vælges den person, rapporten skal udarbejdes for. FTB eksporterer nu ens projekt.

Når FTB er færdig med at generere rapporten, åbnes TCGRB automatisk. Under Include er der flere bokse, hvor du kan sætte flueben for dit valg.

Index of places og Index of dates fylder mange sider, men er samtidig med til at gøre rapporten mere levende og interessant.

Her kan du se, hvilke info jeg har valgt at medtage.

Herefter dannes rapporten ud fra dine valg, og en Gedcom Processing Log fremkommer. Denne Log kan evt. gemmes, og er der data, der skal rettes, kan dette nu foretages, og hele processen startes forfra.

Hvis ikke der skal foretages rettelser, godkendes loggen, og diverse indekser udarbejdes. Når denne proces

er færdig, skal der klikkes på den "lille bog" nederst i højre hjørne, og PDF-rapporten udarbejdes.

Så er PDF-rapportfilen klar til brug for trykning. Denne fil vil være placeret i mappen My Genealogy Reports. Opret en ny mappe på dit c-drev og døb den fx "Filer til trykning"; kopier dernæst PDF-rapportfilen til mappen. På denne måde har du styr på de filer, der skal bruges til trykning.

Anden del

Nu skal der forfattes en side med "Forord" til rapporten. Åbn et tekstbehandlingsprogram og skriv en side med de ord, du synes, der skal knyttes til bogen. Gem siden i PDF-format som "Forord" og placer den i mappen "Filer til trykning".

Nu har du de 2 filer, der skal bruges til trykningen. På billedet af den færdige bog kan du se min side med forordet.

Tredje del

Nu skal der træffes nogle beslutninger om, hvilken kvalitet bogen skal være i. Jeg har valgt ikke at gå på kompromis, så det bliver den dyre udgave med et omslag i hardcover m.v.

Firmaet, der får lov til at trykke min bog, er som nævnt LaserTryk, der er beliggende i Aarhus N. Det er et trykkeri og skal derfor ikke opfattes som et forlag. Det forventes, at der leveres et færdigt materiale. Firmaet kan stå for enkle og små rettelser i PDF-filen, men sørg for, at din fil er så klar til tryk som muligt.

På deres hjemmeside kan man gå ind og beregne en pris ud fra de valg, man træffer. Disse valg består af bl.a. antal af bøger, papirkvalitet m.v. Jeg har helt bevidst valgt 170 g Silk-papir, da et tyndere papir let kan gå i stykker.

På firmaets hjemmeside, www.lasertryk.dk, vælger du under menuen Alm. Tryksager: Bøger. Her får du præsenteret diverse muligheder mht. papir, størrelse, indbinding m.v. samt prisberegneren. Tast dine ønsker ind, og din pris beregnes automatisk. Billedet viser mine valg.

Antal 10	Sider 531	Størrelse 210x297 mm (A4)	Bredde i mm 210	Højde i mm 297	Antal titler 1	Bogstik tykkelse: 23,1 mm	Rygbredder: 43,6 mm
Indbinding: Mellemhardcover	Genskrifning: Ja	For- og bagside: Ingen forside	Semmelenslag: Nej	Kapitelbånd: Sort			
Indhold, papirtype: 170g Silk-papir	Indhold, trykmethode: Digitaltryk	Indhold, farver: 1+1 (sort/hvid, begge sk)	Aantal farve sider: 0				
Omslag, papirtype: 170g Silk-papir	Omslag, farver: 4+9 (farvetryk på én side)						
Omslag, kachering: Stå kachering	Omslag, partiel 3D lak: Nej	Omslag, partiel folie: Nej					
Forvstryk: Nej	Forvrebog: Nej	3K2S-prot: Nej	Følgeside: Nej				

LaserTryks prisberegner. Her kan du se mine valg.

Når du har regnet prisen ud, gennemføres ordren ud fra de specifikationer, du har valgt. Det giver LaserTryk et grundlag til at tjekke filer ud fra. Der kan i step 2 skrives

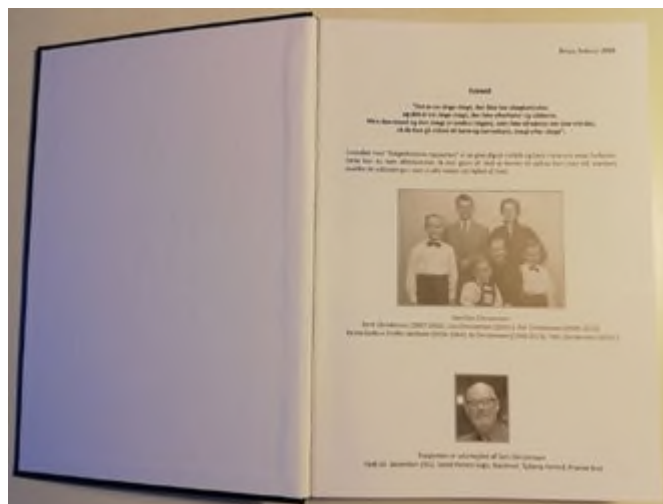
noter til opgaven. Har du brug for hjælp til opsætning af omslag, så skrives en forklaring i dette felt, og billedmateriale m.v. vedlægges, når du når til upload. Så vil LaserTryk vende tilbage med, hvad det vil koste at opsætte omslaget.

Min kontakt var kunderådgiver, mediegrafiker Klaes Lindenstrøm. E-mail: klaes@lasertryk.dk. Tlf. nr.: 69 147 618. Bogafdelingens tlf. nr.: 87 310 350

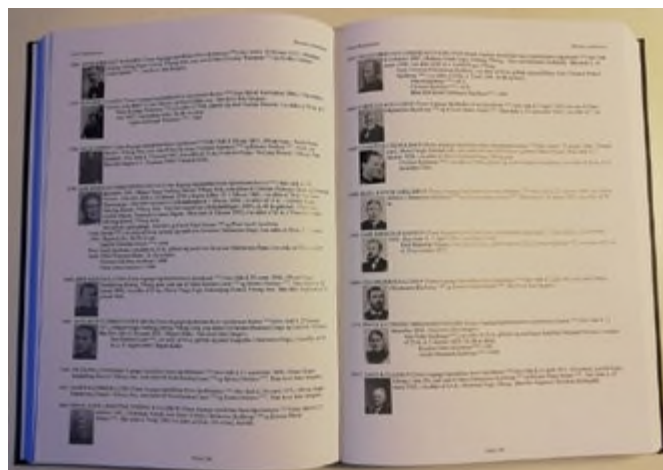
Sådan kom bogen til at se ud

Sådan kom bogen til at se ud. Omslaget er sort hardback med hvid tekst.

Her ses forordet, som jeg selv har forfattet.

Et opslag fra bogen. Læg mærke til, hvor flot fotos og tryk er.

Fjerde del

Til at fuldende det hele købte jeg et 64 GB USB-stik. Som tidligere nævnt lagde jeg på det en Gedcom-fil, diverse rapporter m.v. Stikket lægges i en lille plasticboks med filt i bunden, så det ser pænt og præsentabelt ud.

En passende boks var svær at finde, men jeg fandt både boks og filt hos GeoProf i Ølstykke: Microbox sort 10 stk. Plasttæske. Farve.: Sort. Udvendige mål: 26 x 26 x 26 mm. Filt indlæg til microbox: Sort 10 stk. Filt påsat skumgummi. 1 cm høj.

Jeg håber, at ovenstående kan være til inspiration, så også du kan sikre og videregive dine data til glæde for dine efterkommere.

Den færdigt samlede boks med USB-stikket

Nye bestyrelsesmedlemmer

Danske Slægtsforskeres bestyrelse har fået et par nye medlemmer. De præsenterer her sig selv.

Annette Skov Pedersen, kasserer

Der er ikke så meget at skrive om mig i forbindelse med slægtsforskning, da jeg er ganske grøn på dette felt.

Jeg er uddannet finansiel revisor og har gennem mange år beskæftiget mig med revision, regnskaber, budgetter, økonomiopfølgning osv.

Samtidig har jeg også hjulpet med bogføring og økonomiopfølgning i den lokale badmintonklub og i den tennisklub, hvor jeg for et par år siden begyndte at lære at spille tennis. De seneste 10 år har jeg arbejdsmæssigt primært beskæftiget mig med it-sikkerhed, hvilket bl.a. går ud på at sikre, at der ikke sker misbrug af folks personlige data.

Privat er jeg gift og har to børn på hhv. 18 og 24 år.

Yvonne Christiansen, suppleant

Jeg er 55 år og arbejder til dagligt som socialpædagog. Slægtsforskning kom først rigtigt ind i mit liv, da mine døtre fik emnet i folkeskolen. Min mand havde et gammelt udfyldt ark fra Landsarkivet, modtaget fra en amerikansk slægtning, og det blev startskuddet til at gå i gang.

Jeg var straks solgt og håbløst ramt af den nysgerighed, som enhver slægtsforsker kender. Siden har jeg arbejdet lidt on and off med forskningen, og i 2012 meldte jeg mig ind i den lokale slægtshistoriske forening.

I dag sidder jeg som formand for Slægtshistorisk Forening Guldborgsund. Lysten til at formidle og sørge for, at folk får en god oplevelse med deres slægtsforskning, ikke mindst at sætte fokus på "den gode historie", er det, jeg brænder for. Som nyvalgt suppleant glæder jeg mig specielt til at se den nye forening, Danske Slægtsforskere, tage form og udvikle sig som den nye fælles platform for slægtsforskere i Danmark.

Historiske Dage

Der var trængsel foran slægtsforskernes stand på Historiske Dage (foto: Palle Bo Nielsen).

I Øksnehallen i København har der siden 2015 været arrangeret Historiske Dage med et bredt spektrum af events, boder og stande. For mig var der lige fra dette første år ikke tvivl om, at de slægtshistoriske foreninger og organisationer naturligvis burde deltage.

Under det fælles motto Slægts-Historie er det da også lykkedes at skrabe midler sammen, dels fra Disponent Ove Mellerups Mindefond, dels fra de deltagende organisationer på standen, så det i de forløbne fire år er lykkedes at stable en stand på 6 x 3 meter på benene og bemande den med frivillige og engagerede hjælpere. Også i år, hvor dagene faldt på 10.-11. marts.

I disse fire år er besøgstallet – i runde tal – vokset fra ca. 6.000 til ca. 10.000, og undersøgelser har vist, at de besøgende oftest bliver der i mange timer og er begejstrede, dels for de mange, korte foredrag, der afvikles på de fire scener, dels for den gode kontakt, der opnås på standene. Fx har mange i vores stand og hos naboen de sidste par år, Rigsarkivet, modtaget hjælp og vejledning

til at finde rundt i slægtsforskningens kringelkroge, dels praktiske råd, dels henvisninger til den brugbare litteratur, hvoraf noget har kunnet erhverves straks på standen. Gå ikke glip af sådanne oplevelser næste år.

De deltagende har været Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie, Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger (Slægtens Forlag), DIS-Danmark (Slægt & Data), Slægtshistorisk Forening for Storkøbenhavn, Dansk Lokalhistorisk Forening og Genealogisk Forlag samt endnu et par lokalhistoriske foreninger og forlag.

Der har i de forgangne fire år været et forbilledligt samarbejde mellem deltagerne. Så nu hvor landets to store slægtshistoriske organisationer/foreninger (DIS-DK og SSF) har sluttet sig sammen i Danske Slægtsforskere, skulle det være en smal sag at løfte arven og med nye, yngre kræfter videreføre denne tradition til gavn og glæde for alle danske slægtsforskere.

Anton Blaabjerg

Skriv til os

Hvert kvartal arbejder redaktion på at samle en buket af gode og læseværdige artikler, store og små, til Slægtsforskeren.

Men bladet skriver bestemt ikke sig selv! Derfor vil vi opfordre jer alle til at sætte jer til tasterne, hvis I har et eller andet, som kunne være til nytte eller inspiration for andre. Vi prioriterer indlæg højt, der kan gøre os klogere på, hvordan vi bruger de mange muligheder indenfor IT og på nettet. Men en god slægtshistorie med anvisning på, hvordan den blev gravet frem, eller en præsentation af en særlig kilde, tager vi også med glæde imod.

Vi er sikre på, at mange i vores store, brede medlemsskare ligger inde med spændende viden og nyt-

tige erfaringer inden for slægtsforskningen. Dem skal vi dele med hinanden, så skriv endelig løs! Redaktionen hjælper gerne med den sproglige udformning, hvis det skulle være et problem.

Skriv artiklen i Word eller anden tekstbehandler og send evt. illustrationer som særskilte billedfiler. Undlad gerne at formatere teksten – vores layouter sletter alligevel alle forsøg på opsætning af artiklerne, og sætter dem op på sin måde. Angiv gerne, hvor billederne skal placeres eller vedhæft et udkast som PDF, hvis du har gjort dig tanker om layoutet.

Vi glæder os til at høre fra jer!

*Kærlig hilsen
Redaktionen*

Gotisk læseprøve

I anledning af temaet om fæstebønder er dette nummers gotiske øvetekst et fæstebrev, og det stammer fra en pakke med originale fæstebreve og lejekontrakter m.v. fra Aastrup Gods; pakken dækker Kirke Eskildstrup, Sonnerup og Tølløse Sogne for perioden 1691-1919. Godset ligger i Soderup Sogn i Holbæk Amt.

Læs teksten grundigt igennem, gerne flere gange. Ser

den svær ud ved første øjekast, vil den nok åbne sig ved flere gennemlæsninger. Når du er nået så vidt med teksten, som du kan, går du til Danske Slægtsforskeres hjemmeside www.slaegtogdata.dk/, hvor du under menuen Foreningen > Bladet > Bilag til bladet finder den korrekte tyding.

Teksten kan ses på

Arkivalieronline:

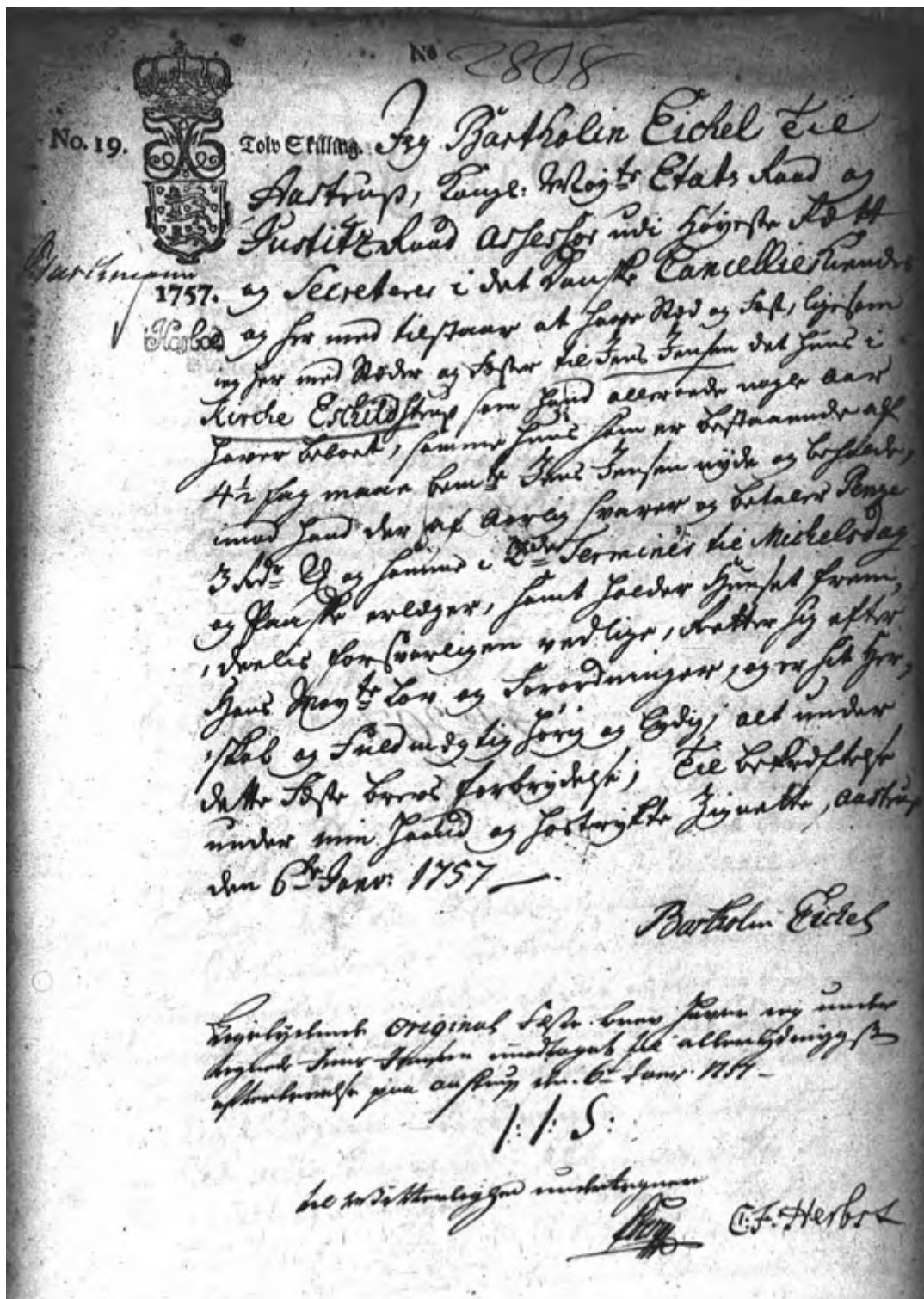
Aastrup Gods >

Fæstebreve og

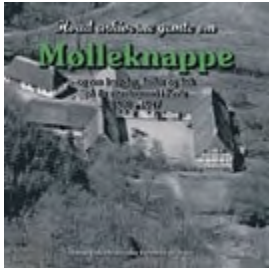
lejekontrakter m.v. > Læs arkivaliet. Den ligger som opslag 13 under mappe nr. 2. Bemærk, at arkivet på AO fejlagtigt er anbragt under Aarhus Amt (hvor der er et andet gods af samme navn).

Direkte link:

<https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?pid=17103534#328001,66017174>.

Historien om en enestegård

Mølleknappe var en gård, der engang lå i Kerte Sogn på Vestfyn. Den var en såkaldt enestegård, en gård, der lå uden for landsbyfællesskabet, og selv det ikke var nogen stor gård, har den alligevel gennem tiden huset en række standspersoner, der plejede omgang med både adelige og gejstlige i nabolaget. Ejendommen lå i et smukt naturområde og var fra slutningen af 1800-tallet et yndet udflugtsmål for folk på egnen, men i 1947 brændte den ned til grunden og blev ikke genopført, og i dag er der ikke mange spor tilbage af den.

Vivian Hvenegaard blev som tilflytter til sognet interesseret i stedet og begyndte at grave i arkivalierne, og alle de mange fund har hun samlet i en lille bog, som hun selv både har skrevet tekst, fotograferet og lavet layout til. Hun lægger ud med nogle bygningsbeskrivelser og lidt om det specielle navn, inden hun går over til historierne om de mange forskellige ejere og fæstere, der har haft tilknytning til Mølleknappe.

Der er ikke tale om en slægtsgård, og hver gang en ny ejer tiltræder, benyttes lejligheden til at fortælle om vedkommendes og hans ægtefælles herkomst, forældre og nu og da aner længere tilbage. Her går forfatteren grundigt til værks, og bogens undertitel om frænder, fæller og folk på en enestegaard i Kerte 1520-1947 er meget sigende. Vi bliver præsenteret for et sandt mylder af kvinder og mænd, som alle så vidt muligt er dokumenterede via kirkebøger og andre kilder. Det er et imponerende arbejde, der her er gjort. Mange kilder har været konsulteret, og bogen inviterer på guidede ture gennem velstillede hjem og serverer oplysninger om, hvad det fx kostede at blive begravet.

Der er ikke tale om en slægtsgård, og hver gang en ny ejer tiltræder, benyttes lejligheden til at fortælle om vedkommendes og hans ægtefælles herkomst, forældre og nu og da aner længere tilbage. Her går forfatteren grundigt til værks, og bogens undertitel om frænder, fæller og folk på en enestegaard i Kerte 1520-1947 er meget sigende. Vi bliver præsenteret for et sandt mylder af kvinder og mænd, som alle så vidt muligt er dokumenterede via kirkebøger og andre kilder. Det er et imponerende arbejde, der her er gjort. Mange kilder har været konsulteret, og bogen inviterer på guidede ture gennem velstillede hjem og serverer oplysninger om, hvad det fx kostede at blive begravet.

Forfatteren gør i udstrakt grad brug af citater, gengivet i original skrivemåde, og det er overalt nøje præciseret, når der er tale om citater, idet teksten her er sat med kursiv. Betydningen af specielle ord og udtryk forklares omhyggeligt. Således fungerer bogen som en fin rundvisning i de kilder, der er brugt, til glæde for alle, der arbejder med eller skal i gang med noget lignende, som slægtsforskere og lokalhistorikere, men på den anden side betyder det også, at teksten bliver noget tung at læse for almindeligt interesserede. Personligt ville jeg foretrække en let opdateret gengivelse af citaterne.

Bogen om Mølleknappe er en rigtig nydelig sag, fint sat op og forsynet med mange velvalgte illustrationer, gamle fotos og tegninger og nye fotografier. Det er en bog, som man har lyst til at blade og læse i. Den er rundhåndet forsynet med fodnoter med kildehenvisninger og afsluttes med en kronologisk oversigt og en litteraturliste.

Anmeldt af Kathrine Tobiasen

Hvad arkiverne gemte om Mølleknappe – og om frænder, fæller og folk på en enestegaard i Kerte 1520-1947. Ved Vivian Hvenegaard. Aarup Lokalhistoriske Forening og Arkiv, 2017. 126 sider, illustreret. Pris 125 kr. Se mere på www.lokalarkivaarup.dk.

Slægtsforskning med børn

Det er en rigtig god idé at lave slægtsforskning sammen med sine børn eller børnebørn. Børnene vil normalt være naturligt interesserede i, hvordan deres forældres og bedsteforældres liv formede sig, og hvordan det var at være barn i 'gamle dage', samtidig med at det skaber en fin kontakt generationerne imellem at gå på anejagt sammen.

Jørgen Green har fanget idéen og netop udgivet et sæt, der både kan bruges af lærere i skolen og af forældre/bedsteforældre. Tanken er at lade barnet fremstille sin egen slægtsbog med hjælp fra den voksne. Det foregår online, hvor de fundne oplysninger tages ind i et skema og ordnes pænt, så det færdige resultat vil være lige til at printe ud eller tage med til et trykkeri, hvis ambitionerne rækker en tand højere. I bogen er der plads til 31 personer, svarende til barnet og dets forældre, bedste-, olde- og tipoldeforældre, og der er felter til alle de velkendte oplysninger samt et notesfelt, hvor de gode historier kan fortælles, og naturligvis er der mulighed for at uploade billeder. Hvert par får en dobbeltside, og sidst i bogen er der plads til et stort familiebilde og en anetavle, som genereres automatisk ud fra de indtastede oplysninger.

Til støtte for de voksne hjælpere har Green skrevet et lille vejledningshæfte, der indledes med gode råd til, hvordan den elektroniske slægtsbog udfyldes. Hvordan man indtaster datoer og arbejder med billeder, og hvilke oplysninger man skal medtage. Dernæst følger en kort introduktion til de vigtigste kilder, kirkebøgerne og folketællingerne, og nyttige websider som Krabsen, FamilySearch, Danish Family Search m.v. Det pointeres, at det ikke er alle oplysninger, man skal på nettet eller til arkiverne for at finde; det vil til dels være nulevende mennesker, der skal inddrages, og på forlaget Grifos hjemmeside kan man downloade et oplysningsskema, som er beregnet for barnets familiemedlemmer, der her kan nedfælde deres oplysninger.

Hæftet afsluttes med henvisninger til steder på nettet, hvor man kan søge yderligere hjælp som Rigsarkivets spørgetjeneste, Danske Slægtsforskere Forum og diverse facebookgrupper. Endelig er der et par sider med stikordsregister og ordforklaringer. Et udmærket oplæg til et fint samarbejde på tværs af generationerne, som kan munde ud i en nydelig slægtsbog.

Anmeldt af Kathrine Tobiasen

Jørgen Green: Min egen slægtsbog (elektronisk) + tilhørende lærer- og forældrevejledning til elevbogen. Forlaget Grifo, 2018.

Bogen kan på grund af det specielle format kun købes og bestilles på www.grifo.dk. Pris: 148 kr. inkl. moms og forsendelse.

Spotlys på kvinder i laveste sociale lag

Med udgangspunkt i forskning i sin egen slægt har Agnete gjort det igen! Skrevet en bog, som viser, hvor meget man kan finde om ens fattige forfædre/stammødre, og hvor tæt man kan komme det virkelige liv for disse. – Og sætte resultaterne ind i en social- og landshistorisk sammenhæng (blærerøve kaldet det historisk con- eller kontekst,

men resultatet er det samme – naturligt).

I vores "almindelige slægtsforskning" spiller kvinderne ofte den farveløse rolle som enten helt anonym eller i "heldige" tilfælde dog som navngiven hustru. Mange er dog blevet klar over, at kvinder – gifte som ugifte – spillede en rolle som den mørtel, der binder slægtsleddene sammen, og nærlæser man slægtshistorien, vil hendes rolle naturligvis også træde tydeligere frem. Men det er en hel anden historie (men den overses ofte, synes jeg).

Agnetes nye bog viser på forbilledlig vis, hvor meget, man som seriøs slægtsforsker i virkeligheden kan finde om kvinder. Specielt om kvinder i de laveste sociale klasser. Havde det drejet sig om en stovt, velbjerget og solid gårdmandskone, havde kildematerialet været helt anderledes tyndt, og fantasien/indlevelsesevnen været helt anderledes påkrævet.

Omfattende forfatterskab

Kvindehistorikeren Agnete Birger Madsen har efterhånden publiceret 7-8 arbejder med kvinder fra de lavere klasser som grundtema. Hvem husker ikke hendes skildring af Anton og den lidt naive Erna i bogen Et barnelig i en kuffert. Om fødsler i dølgsmål og fosterfordrivelse i Danmark 1900-1950, som hun udgav 2014.

Flere af hendes kvindehistoriske publikationer lige siden 1998 har haft udgangspunkt i hendes egen slægt i egnen omkring Hjørring, så derfor er det også naturligt, at museet der udgiver den nye bog.

Den handler om Kirsten Andersdatter Kudsk (1808-1860) i Sdr. Harritslev syd for Hjørring, men med hende som udgangspunkt skildres forholdene blandt tyendet på de store gårde på egnen, daglejerhjemmene, smugkroer, prostituerede, løsgængere og andre fattige. Fokus ligger i skildringen af muligheden for overlevelse på baggrund af disse usle vilkår.

Bogen anbefales som et godt eksempel på, hvilke muligheder arkivalierne byder på, hvis vi virkelig vil ind på livet af vore aner, i dette tilfælde de fattigste af dem. Og dem opgiver mange desværre at arbejde med, skammeligt nok. – Men sørme ikke Agnete! **Lad hende komme ud til jeres foreninger, hendes foredrag inspirerer!**

Anmeldt af Anton Blaabjerg

Agnete Birger Madsen: .. et meget ilde berygtet Fruentimmer. Om fattigfolk og kvindfolk på landet i midten af 1800-tallet. Udg. af Vendsyssel Historiske Museum, 2017, 194 sider, ISBN 978-87-89904-99-3, 150 kr. + forsendelse 45 kr.

Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie

Gode tilbud er i hus ved et samarbejde med Dansk Historisk Fællesråd.

Dansk kulturhistorisk Opslagsværk, det store to-bindsværk på knap 1.100 sider – 100 kr!

Værket, der er redigeret af Erik Alstrup og Poul Erik Olsen, blev udgivet 1991 som en afløser for *Håndbog for danske lokalhistorikere*, redigeret af afd. rigsarkivar Johan Hvidtfeldt og udgivet 1952-56.

Det store opslagsværk er kendetegnet af færre, men meget længere artikler end den tidligere håndbog, der havde mange korte artikler. Til gengæld er opslagsværket forsynet med et omfattende stikordsregister, og litteraturhenvisningerne er forsøgt ført ajour.

Af andre tilbud kan nævnes:

Historiens ildsjæle, udgivet 2009, ca. 150 sider – 40 kr.

Bogen blev udgivet i anledning af Dansk Historisk Fællesråds 100 årsjubileum og indeholder en kort skildring af 18 ildsjæle, født mellem 1843 og 1968. Ældst var Evald Tang Kristensen, og de fleste af dem lever desværre ikke længere; det gælder dog ikke Samfundets tidligere redaktør og formand, Hans H. Worsøe. De 18 ildsjæle har på lige så

mange felter bidraget til at kaste lys over Danmarks historie.

Skoven i lokalhistorien. Redigeret af Bo Fritzboeger, udgivet 1999 af DHF og Skovhistorisk Selskab, 110 sider – 25 kr.

Antologien ser skoven og dens folk fra flere sider. Skovbrugets personalhistorie bliver der således taget vare på af Tommy P. Christensen – et velkendt navn i Samfundet.

Heraldik og Historie. Af Knud Prange, 2. udvidede udgave 1977 i DHF's håndbogsserie, 76 sider – 40 kr.

Prange samler i denne lille bog sine mange års erfaringer med heraldikken som hjælper i både lokal- og personalhistorien. Få steder får man så mange gode råd for så beskedent et beløb!

Ved Samfundets foredrag i Harsdorffsalen ved Rigsarkivet/Slotsholmen kan du hente bøgerne og spare forsendelsesomkostningerne på 120 kr. Men vi sender naturligvis med glæde.

Mail din bestilling til Anton Blaabjerg: blaab@webspeed.dk.

HUSK

at du selv skal kontrollere og opdatere dine medlemsdata, såsom post- og mailadresse. Kun på den måde sikrer du dig, at du får bladet hvert kvartal.

Det er vigtigt, at vi har din mailadresse, da du så får vores nyhedsbreve, og vi kan kontakte dig, hvis der skulle opstå problemer.

Hjemmeside

Danske Slægtsforskeres hjemmeside

www.slaegtogdata.dk

Webmaster: Jesper Skov
webmaster@slaegt.dk

Kommende bestyrelsesmøder i Danske Slægtsforskere

Bestyrelsen afholder et weekendmøde den 16.-17. juni, og på dette møde planlægges de kommende møder

Danske Slægtsforskeres ekspedition

Henvendelser til Danske Slægtsforskeres ekspedition sker via adressen:

Arne Christiansen
ekspedition@slaegt.dk
Tlf. 52 79 90 20

Telefonen er åben for ekspedition
Tirsdag kl. 14-18 – ellers telefonsvarer

- Pasning af foreningens medlemskartotek – Ind/udmeldelser, adresseændringer for medlemmer, der ikke selv kan klare dette
- Forsendelse af bøger, blad, CD'er m.v.
Se udvalget her www.slaegtogdata.dk/foreningen/butikken
- Hjælp til medlemmer, der har login-problemer
- Besvarelse af diverse spørgsmål, dog ikke decideret slægtsforskningshjælp

Danske Slægtsforskeres bestyrelse

Kirsten Sanders , Formand. Asselsvej 169, 7990 Ø. Assels. Tlf. 21 21 30 91	KIS@slaegt.dk
Per Andersen , Næstformand. Jyllingevej 111, 2720 Vanløse	PAN@slaegt.dk
Annette Skov Pedersen , Kasserer. Prins Valdemars Vej 19, 2820 Gentofte	ASP@slaegt.dk
Kathrine Tobiasen , Redaktør. DIS-Forum. Korsagervej 13, 8940 Randers SV. Tlf. 41 28 65 30	KTO@slaegt.dk
Michael Dupont , Sekretær. Erdalsvej 60, 2600 Glostrup	MID@slaegt.dk
Anton Blaabjerg , Fredensgade 38, 8800 Viborg. Tlf. 86 61 04 36	ABL@slaegt.dk
Bodil Grove Christensen , Hvedevej 1, 7490 Aulum. Tlf. 26 17 87 59	BGC@slaegt.dk
Jesper Skov , Grøndalsvej 4, 9500 Hobro	JKS@slaegt.dk
Lone Bergmann , Kærlundevej 50, st.th., 2730 Herlev	LOB@slaegt.dk
Nicolai Johannsen , Suppleant. Kystvej 9, 6320 Egernsund. Tlf. 74 44 23 83	NIC@slaegt.dk
Yvonne Christiansen , Suppleant. Stubmøllevej 16, 4800 Nykøbing Falster. Tlf. 53 49 11 07	YCH@slaegt.dk

Inviterer til

Slægtshistorisk Weekend 2018

14.-16. september 2018
på Nørregaards Højskole, Vestre Ringvej 9, 8850 Bjerringbro

Programmet byder på en række spændende foredrag:

Michael Dupont: Arkivalier før kirkebøgerne

Helle Sigh: Strandinger

Ulrich Alster Klug: Skolevæsen og skoleholdere

Jacob H. Gren: DNA og slægtsforskning

Per Andersen: Persondataloven og slægtsforskeren

Michael Dupont: Sygdomme og epidemier

Derudover vil der være workshops, hvor du kan få hjælp og hente inspiration til forskellige programmer, hjemmesider og DNA.

Plus den sædvanlige mulighed for socialt samvær med ligesindede, krydret med god mad, lokkende bøger, en slægtsforskerpris og andet spændende ...

Læs mere og tilmeld dig her: www.sw2018.dk.

Men skynd dig, der er rift om pladserne!

